

C. SVETONI TRANQVILLI
DE VITA CAESARVM
LIBER II
DIVVS AVGVSTVS

1 Gentem Octaniam Velitris praecipuam olim fuisse multa declarant. nam et uicus celeberrima parte oppidi iam pridem Octauius uocabatur et ostendebatur ara Octauio consecrata, qui bello dux finitimo, cum forte Marti rem diuinam faceret, nuntiata repente 5 hostis incursione semicruda exta rapta foco prosecuit atque ita proelium ingressus uictor redit. decretum etiam publicum extabat, quo cauebatur, ut in posterum quoque simili modo exta Marti redderentur reliquiae-
2 que ad Octauios referrentur. ea gens a Tarquinio 10 Prisco rege inter minores gentis adlecta in senatum, mox a Seru[il]io Tullio in patricias traducta, procedente tempore ad plebem se contulit ac rursus magno interuallo per Diuum Iulum in patriciatum redit. primus ex hac magistratum populi suffragio cepit C. Rufus. 15
2 is quaestorius Cn. et C. procreauit, a quibus duplex Octauiorum familia defluxit condicione diuersa, siqui-

4 ara <ab> Gujetus 6 fort. <e> foco 7 rediit G T
(*talia passim*) 11 minores 5 (*Sabell.*), minos *MVQ*, minis *X*,
primas *G*, romanos *IR*, romanas 5 *plurimi* gentis *XQ*,
gentes *rel.* 12 Seruio *edd. Rom.* 13 magno interuallo per 5
(*sic m. rec. corr. in V*), magno interuallo *VLO¹*, magno inter
M(P¹?), magna ui per *TP²O³T*, magno interuallo ante *et ss.*
uel magna ui per *S*, magnanimiter per *G*

dem Gnaeus et deinceps ab eo reliqui omnes functi sunt honoribus summis; at C. eiusque posteri, seu fortuna seu uoluntate, in equestri ordine constiterunt usque ad Augusti patrem. proauus Augusti secundo 5 Punico bello stipendia in Sicilia tribunus militum fecit Aemilio Papo imperatore. auus municipalibus magisteriis contentus abundante patrimonio tranquillissime senuit. sed haec alii; ipse Augustus nihil amplius quam 3 equestri familia ortum se scribit uetere ac locuplete, 10 et in qua primus senator pater suus fuerit. M. Antonius libertinum ei proauum exprobrat, restionem e pago Thurino, auum argentarium. nec quicquam ultra de paternis Augusti maioribus repperi.

C. Octauius pater a principio aetatis et re et existi- 8
 15 matione magna fuit, ut equidem mirer hunc quoque a nonnullis argentarium atque etiam inter diuisores operasque campestres proditum; amplis enim innutritus opibus honores et adeptus est facile et egregie administrauit. ex praetura Macedoniam sortitus fugitiuos, 20 residuam Spartaci et Catilinae manum, Thurin[g]um agrum tenentis in itinere deleuit, negotio sibi in senatu extra ordinem dato. prouinciae praefuit non mi- 2
 nore iustitia quam fortitudine; namque Bessis ac Thracibus magno proelio fusis ita socios tractauit, ut epi- 25 stulae M. Ciceronis extent, quibus Quintum fratrem <1 1, 21. 2, 7> eodem tempore parum secunda fama proconsulatum Asiae administrantem hortatur et monet, imitetur in promerendis sociis uicinum suum Octauium. 30 decedens Macedonia, prius quam profiteri se candidatum 4
 consulatus posset, mortem obiit repentinam, superstitibus liberis Octavia maiore, quam ex Ancharia, et Octavia minore item Augusto, quos ex Atia tulerat.

6 papo (pappo G) *GVT*, paulo *MX* et *V* in marg. m. 1
 (**paulo**) *M*, binae uel ternae litt. erasae) 20 Thurinum ed.
Bon. 1488 (5) 21 a senatu *Momms.* (*P. Thomas*) 29 pro-
 fiteri 5, confiteri Λ 30 morte o. repentina *GT*

Atia M. Atio Balbo et Iulia, sorore C. Caesaris, genita est. Balbus, paterna stirpe Aricinus, multis in familia senatoriis imaginibus, a matre Magnum Pompeium artissimo contingebat gradu functusque honore praeturae inter uigintiuos agrum Campanum plebi 5

2 Iulia lege diuisit. verum idem Antonius, despiciens etiam maternam Augusti originem, proauum eius Afri generis fuisse et modo unguentariam tabernam modo pistrinum Ariciae exercuisse obicit. Cassius quidem Parmensis quadam epistula non tantum ut pistoris, sed 10 etiam ut nummulari nepotem sic taxat Augustum: materna tibi farina est ex crudissimo Ariciae pistrino: hanc finxit manibus collybo decoloratis Nerulonensis mensarius.

5 Natus est Augustus M. Tullio Cicerone C. Antonio 15

^{a. 63 a. c.} a. cons. VIII. Kal. Octob. paulo ante solis exortum, regione Palati ad Capita bubula, ubi nunc sacrarium habet, aliquanto post quam excessit constitutum. nam ut senatus actis continetur, cum C. Laetorius, adulescens patricii generis, in deprecanda grauiore adulterii poena 20 praeter aetatem atque natales hoc quoque patribus conscriptis allegaret, esse possessorem ac uelut aeditum soli, quod primum Diuus Augustus nascens attigisset, peteretque donari quasi proprio suo ac peculiari deo,

6 decretum est ut ea pars domus consecraretur. nutri- 25
mentorum eius ostenditur adhuc locus in auto suburbano iuxta Velitras permodicus et cellae penuariae instar, tenetque uicinitatem opinio tamquam et natus ibi sit. huc introire nisi necessario et caste religio est, concepta opinione ueteri, quasi temere adeuntibus 30 horror quidam et metus obiciatur, sed et mox confirmata. nam cum possessor uillae nouus seu forte seu temptandi causa cubitum se eo contulisset, euenit ut post paucissimas noctis horas exturbatus inde subita

9 quidam T 10 parmensis IIR, carm- rel. 15 C.] et T,
om. X' 18 habetur T 22 esse se XT 29 nounisi X

ui et incerta paene semianimis cum strato simul ante
fores inueniretur.

Infanti cognomen Thurino inditum est, in memo- 7
riam maiorum originis, uel quod regione Thurina re-
5 cens eo nato pater Octavius aduersus fugitiuos rem
prospere gesserat. Thurinum cognominatum satis certa
probatione tradiderim nactus puerilem imagunculam
eius aeream ueterem ferreis et paene iam exolescen-
tibus litteris hoc nomine inscriptam, quae dono a me
10 principi data inter cubicu Lares colitur. sed et a
M. Antonio in epistulis per contumeliam saepe Thuri-
nus appellatur et ipse nihil amplius quam mirari se
rescritbit pro obprobrio sibi prius nomen obici. postea 2
Gai Caesaris et deinde Augusti cognomen assumpsit,
15 alterum testamento maioris auunculi, alterum Munati
Planci sententia, cum quibusdam censemibus Romulum
appellari oportere quasi et ipsum conditorem urbis,
praeualuisset, ut Augustus potius uocaretur, non tan-
tum nouo sed etiam ampliore cognomine, quod loca
20 quoque religiosa et in quibus augurato quid consecra-
tur augusta dicantur, ab auctu uel ab auium gestu
gustuae, sicut etiam Ennius <ann. 502 V.³> docet scri-
bens:

Augusto augurio postquam incluta condita
25 Roma est.

Quadrimus patrem amisit. duodecimum annum agens 8
auiam Iuliam defunctam pro contione laudauit. qua-
driennio post uirili toga sumpta militaribus donis tri-
umpho Caesaris Africano donatus est, quanquam ex-
30 pers belli propter aetatem. profectum mox autunculum
in Hispanias aduersus Cn. Pompei liberos uixdum fir-
mus a graui ualitudine per infestas hostibus uias pau-

4 in regione TT 8 sed Bentl. 10 cubiculares Ω, corr.
Lips. 12 ipsi MG 18 praeualuisset LPSQ, -se rel. tan-
tum 5 (Erasm.), eum MQ, cum GIIR, enī V, autem X, solum
5, om. δ 19 quod loca — Roma est del. Cannegieter 21 ab
auctu — gustuae del. Gujetus 24 inclyta M, inclita GXT

cissimis comitibus naufragio etiam facto subsecutus,
magno opere demeruit, approbata cito etiam morum
indole super itineris industriam.

2 Caesare post receptas Hispanias expeditionem in
Dacos et inde in Parthos destinante praemissus Apol-⁵
loniam studiis uacauit. utque primum occisum eum
heredemque se comperit, diu cunctatus an proximas
legiones imploraret, id quidem consilium ut p[re]aeceps
inmaturumque omisit. ceterum urbe repetita heredita-
tem adiit, dubitante matre, uitrico uero Marcio Philippo¹⁰
3 consulari multum dissuadente. atque ab eo tempore
exercitibus comparatis primum cum M. Antonio M[arco]
Lepido, deinde tantum cum Antonio per duodecim fere
annos, nouissime per quattuor et quadraginta solus
rem p[ro]p[ter]e tenuit.¹⁵

9 Proposita uitae eius uelut summa parte(s) singu-
latim neque per tempora sed per species exequar, quo
distinctius demonstrari cognoscique possint.

Bella ciuilia quinque gessit: Mutinense, Philip-
pense, Perusinum, Siculum, Actiacum; e quibus pri-²⁰
mum ac nouissimum aduersus M. Antonium, secundum
aduersus Brutum et Cassium, tertium aduersus L. An-
tonium triumuii fratrem, quartum aduersus Sextum
10 Pompeium Cn. f(ilium). omnium bellorum initium et
causam hinc sumpsit: nihil conuenientius ducens quam²⁵
necem auunculi uindicare tuerique acta, confestim ut
Apollonia rediit, Brutum Cassiumque et ui necopi-
nantis et, quia prouisum periculum subterfugerant,
legibus adgredi reosque caedis absentis deferre statuit.
ludos autem uictoriae Caesaris non audentibus facere³⁰
2 quibus optigerat id munus, ipse edidit. et quo con-
stantius cetera quoque exequeretur, in locum tr. pl.

3 industria X' 5 in om. M fort. recte 13 deinde M,
dein rel. fort. rectius 16 parte Λ, corr. saec. XV 18 possit X
23 triumuii TT, -rum rel. 27 et uim GTS, per uim (et tum
sed pro et) Bentl.

forte demortui candidatum se ostendit, quanquam patricius necdum senator. sed aduersante conatibus suis
 M Antonio consule, quem uel praecipuum adiutorem
 sperauerat, ac ne publicum quidem et translatium ius
 5 ulla in re sibi sine pactione grauissimae mercedis impertiente, ad optimates se contulit, quibus eum iniuriam sentiebat, maxime quod D. Brutum obsecsum Mutinae prouincia a Caesare data et per senatum confirmata expellere armis niteretur. hortantibus itaque
 10 nonnullis percussores ei subornauit, ac fraude deprehensa periculum in uicem metuens ueteranos simul in suum ac rei p. auxilium quanta potuit largitione contraxit; iussusque comparato exercitu pro praetore praeesse et cum Hirtio ac Pansa, qui consulatum suscep-
 15 perant, D. Bruto opem ferre, demandatum bellum tertio mense confecit duobus proeliis. priore Antonius fugisse 4 eum scribit ac sine paludamento equoque post biduum demum apparuisse, sequenti satis constat non modo ducis, sed etiam militis functum munere atque in
 20 media dimicatione, aquilifero legionis suaे grauiter saucio, aquilam umeris subisse diuque portasse. hoc 11 bello cum Hirtius in acie, Pansa paulo post ex uulnere perissent, rumor increbruit ambos opera eius occisos, ut Antonio fugato, re p. consulibus orbata
 25 solus uictores exercitus occuparet. Pansae quidem adeo suspecta mors fuit, ut Glyco medicus custoditus sit, quasi uenenum uulneri indidisset. adicit his Aquilius Niger alterum e consulibus Hirtium in pugnae tumultu ab ipso interemptum. sed ut cognouit Antonium 12
 30 post fugam a M. Lepido receptum ceterosque duces et exercitus consentire pro partibus, causam optimatum

4 tralaticium ius ulla Steph. (s?), translatium in sulla M,
 tralaticium in sulla GT, tral. ulla X', tral. munus Madv.
 10 hac X' 12 ac X', aut rel., fort. atque 22 et pansa G,
 pansaque T 25 uictor T, uictor tres 5 (cf. Eutr. VII 1) 31 par-
 tibus 5 (Beroald.), patribus (fratr- V) &

sine cunctatione deseruit, ad praetextum mutatae uoluntatis dicta factaque quorundam calumniatus, quasi alii se puerum, alii ornandum tollendumque iactassent, ne aut sibi aut ueteranis par gratia referretur. et quo magis paenitentiam prioris sectae approbaret, Nursinos 5 grandi pecunia et quam pendere nequirent multatos extores oppido egit, quod Mutinensi acie interemptorum ciuium tumulo publice extracto ascripserant pro libertate eos occubuisse.

13 Initia cum Antonio et Lepido societate Philippense 10 quoque bellum, quamquam inualidus atque aeger, duplii proelio transegit, quorum priore castris exutus uix ad Antoni cornu fuga euaserat. nec successum uictoriae moderatus est, sed capite Brutii Romam misso, ut statuae Caesaris subiceretur, in splendidissimum 15 quemque captiuum non sine uerborum contumelia saeuuit; ut quidem uni suppliciter sepulturam precanti respondisse dicitur iam istam uolucrum fore potestatem; alios, patrem et filium, pro uita rogantis sortiri uel micare iussisse, ut alterutri concederetur, ac 20 spectasse utrumque morientem, cum patre, quia se optulerat, occiso filius quoque uoluntariam occubuisset necem. quare ceteri, in his M. Fauonius ille Catonis aemulus, cum catenati producerentur, imperatore Antonio honorifice salutato, hunc foedissimo conuicio co- 25 ram prosciderunt.

3 Partitis post uictoriā officiis cum Antonius Orientem ordinandum, ipse ueteranos in Italiam reducendos et municipalibus agris collocandos recepisset, neque ueteranorum neque possessorum gratiam tenuit, alteris 30 pelli se, alteris non pro spe meritorum tractari que-
14 rentibus. quo tempore L. Antonium fiducia consulatus,

3 ne] neque Torr., nec Bentl. 13 successu X' 15 in
om. M¹GX' 16 captiuorum Bentl. 17 secuit X ut] et
Bentl. si Jernstedt 18 dicatur GXT (edd.) 22 uoluntaria —
nece X

quem gerebat, ac fraternae potentiae res nouas molientem confugere Perusiam coegerit et ad deditio[n]em fame conpulit, non tamen sine magnis suis et ante bellum et in bello discriminibus. nam cum spectaculo
 5 ludorum gregarium militem in quatuordecim ordinibus sedentem excitari per apparitorem iussisset, rume[r] ab obtrectatoribus dilato quasi eundem mox et discruciatum necasset, minimum afuit quin periret concursu et indignatione turbae militaris. saluti fuit, quod
 10 qui desiderabatur repente comparuit incolumis ac sine iniuria. circa Perusinum autem murum sacrificans paene interceptus est a manu gladiatorum, quae opido eruperat. Perusia capta in plurimos animaduertit, 15 orare ueniam uel excusare se conantibus una uoce occurrens moriendum esse. scribunt quidam trecentos ex dediticiis electos utriusque ordinis ad aram Diuo Iulio extuctam Idibus Martiis hostiarum more mactatos. extiterunt qui traderent conspecto eum ad armaisse, ut occulti aduersarii et quos metus magis quam
 20 uoluntas contineret, facultate L. Antoni ducis praebita, detergerentur deuictisque is et confiscatis promissa ueteranis praemia soluerentur.

Siculum bellum incohauit in primis, sed diu traxit 16 intermissum saepius, modo reparandarum classium causa,
 25 quas tempestatibus dupli[ci] naufragio et quidem per aestatem amiserat, modo pace facta, flagitante populo ob interclusos commeatus famemque ingrauescentem; donec nauibus ex integro fabricatis ac uiginti seruorum milibus manumissis et ad remum datis portum so Iulium apud Baias innisso in Lucrinum et Auernum lacum mari effecit. in quo cum hieme tota copias exercuisset, Pompeium inter Mylas et Naulochum superauit, sub horam pugnae tam arto repente somno deuinctus, ut ad dandum signum ab amicis excitaretur.

18 erumppebat *T* 18 conspecto (-tu *Q*) *Q*, consulto 5, corr.
Lips. 22 persoluerentur 5 33 e tam *MG* 34 deuictus *X'T*

- 2 unde praebitam Antonio materiam putem exprobrandi:
 ne rectis quidem oculis eum aspicere potuisse
 instructam aciem, uerum supinum, caelum in-
 tuentem, stupidum cubuisse nec prius surrexisse
 ac militibus in conspectum uenisse quam a M.⁵
 Agrippa fugatae sint hostium naues. alii dictum
 factumque eius criminantur, quasi classibus tempestate
 perditis exclamauerit etiam inuito Neptuno uicto-
 riā se adepturum, ac die circensium proximo sol-
 3 lemni pompaē simulacrum dei detraxerit. nec temere¹⁰
 plura ac maiora pericula ullo alio bello adiit. triecto
 in Siciliam exercitu, cum partem reliquam copiarum
 continentī repeteret, oppressus ex inprōiso a Demo-
 chare et Apollophane praefectis Pompei uno demuin
 nauigio aegerrime effugit. iterum cum praeter Locros¹⁵
 Regium pedibus iret et prospectis biremibus Pompe-
 ianis terram legentibus suas ratus descendisset ad litus,
 paene exceptus est. tunc etiam per deuios tramites
 refugientem seruus Aemili Pauli comitis eius, dolens
 proscriptum olim ab eo patrem Paulum et quasi oc-²⁰
 casione ultionis oblata, interficere conatus est.
- 4 Post Pompei fugam collegarum alterum M. Lepi-
 dum, quem ex Africa in auxilium euocarat, super-
 bientem uiginti legionum fiducia summasque sibi par-
 tes terrore et minis vindicantem spoliauit exercitu sup-²⁵
 plicemque concessa uita Cerceios in perpetuum rele-
 gauit.
- 17 M. Antoni[i] societatem semper dubiam et incertam
 reconciliationibusque uariis male foci latam abruptit tan-
 dem, et quo magis degenerasse eum a ciuili more ap-³⁰
 probaret, testamentum, quod is Romae etiam de Cleo-
 patra liberis inter heredes nuncupatis reliquerat, aperi-
 2 undum recitandumque pro contione curauit. remisit

13 <e> continentī *Heins.* 81 etiam et de (de *om. P.*)
MQX, etiam ex *Büch.* cleopatrae *GX*, Cleopatra et de
 Cleopatrae *Casaub.*

tamen hosti iudicato necessitudines amicosque omnes
 atque inter alios C. Sosium et T. Domitium tunc ad-
 huc consules. Bononiensibus quoque publice, quod in
 Antoniorum clientela antiquitus erant, gratiam fecit
⁵ coniurandi cum tota Italia pro partibus suis. nec
 multo post nauali proelio apud Actium uicit in serum
 dimicatione protracta, ut in naue uictor pernoctauerit.
 ab Actio cum Samum in hiberna se recepisset, turba-
¹⁰ tus nuntiis de seditione praemia et missionem poscen-
 tium, quos ex omni numero confecta uictoria Brundi-
 sium praemiserat, repetit(a It)alia tempestate in traiectu
 bis conflictatus, primo inter promunturia Peloponensi
 atque Aetoliae, rursus circa montes Ceraunios utrubi-
¹⁵ que parte liburnicarum demersa, simul eius, in qua
 uehebatur, fusis armamentis et gubernaculo diffracto;
 nec amplius quam septem et uiginti dies, donec ad
 desideria militum ordinarentur, Brundisii commoratus,
 Asiae Syriaeque circuitu Aegyptum petit ob sessaque
²⁰ Alexandria, quo Antonius cum Cleopatra configerat,
 breui potitus est. et Antonium quidem seras con-
 diciones pacis temptantem ad mortem adegit uiditque
 mortuum. Cleopatrae, quam seruatam triumpho magno
 opere cupiebat, etiam psyllos admouit, qui uenenum
²⁵ ac uirus exugerent, quod perisse morsu aspidis puta-
 batur. ambobus communem sepulturae honorem tri-
 buit ac tumulum ab ipsis incohatum perfici iussit.
 Antonium iuuenem, maiores de duobus Fulvia genitis,
³⁰ simulacro Dini Iuli, ad quod post multas et irritas
 preces configerat, abreptum interemit. item Caesario-
 nem, quem ex Caesare patre Cleopatra concepisse prae-
 dicabat, retractum e fuga suppicio adfecit. reliquos

1 indicato Q, iud- 5 2 T.] oportuit Cn. 11 repetita
 Italia 5 (Scheffer) 16 ad M, et GX' om. T, (...) ac Modd.
 <res> ad Büch., puto omnia post militum excidisse 27 de
 T', om. rel., fort. e uel ex 29 abreptum codd. praeter GR
 30 patre om. T

Antoni[i] reginaeque communes liberos non secus ac necessitudine iunctos sibi et conseruauit et mox pro 18 condicione cuiusque sustinuit ac fouit. per idem tempus conditorium et corpus Magni Alexandri, cum prolatum e penetrali subiecisset oculis, corona aurea im- 5 posita ac floribus aspersis ueneratus est consultusque, num et Ptolemaeum inspicere uellet, regem se uo- 2 luisse ait uidere, non mortuos. Aegyptum in prouinciae formam redactam ut feraciorem habilioremque annonae urbicae redderet, fossas omnis, in quas 10 Nilus exaestuat, oblimatas longa uetustate militari opere detersit. quoque Actiacae uictoriae memoria celebratior et in posterum esset, urbem Nicopolim apud Actium condidit ludosque illic quinquennales constituit et ampliato uetere Apollinis templo locum castrorum, qui- 15 bus fuerat usus, exornatum naualibus spoliis Neptuno ac Marti consecrauit.

19 Tumultus posthac et rerum nouarum initia coniurationesque complures, prius quam inualescerent indicio detectas, compressit alias alio tempore: Lepidi iuuenis, 20 deinde Varronis Murenae et Fanni Caepionis, mox M. Egnati, exin Plauti Rufi Lucique Pauli progeneri sui, ac praeter has L. Audasi falsarum tabularum rei ac neque aetate neque corpore integri, item Asini Epicadi ex gente Parthina ibridae, ad extremum Telephi, mulieris serui nomenculatoris. nam ne ultimae quidem 2 sortis hominum conspiratione et periculo caruit. Audasius atque Epicadus Iuliam filiam et Agrippam nepotem ex insulis, quibus continebantur, rapere ad exercitus, Telephus quasi debita sibi fato dominatione et ipsum 25 et senatum adgredi destinarant. quin etiam quandam iuxta cubiculum eius lixa quidam ex Illyrico exercitu,

6 aspersis *H* 5 (asperis *N*), aspersus *M* *X'*, -sum rel. 18 post
haec *G* *X'* 20 alias *VLP*¹, italias *M*, et alias rel. 22 ge-
naiti *M*, genati (gena *V*) rel., corr. 5 (ed. Bon. 1488) 24 te-
masini *Ω*, corr. *G* 5 25 parthica *X'* 29 ad extremum *T*,
adorti *V* 31 destinarat *V*

ianitoribus deceptis, noctu deprehensus est cultro uenatorio cinctus, imposne mentis an simulata dementia incertum; nihil enim exprimi quaestione potuit.

Externa bella duo omnino per se gessit, Delmatum adulescens adhuc et Antonio deuicto Cantabricum. Delmatico etiam uulnera excepit, una acie dextrum genu lapide ictus, altera et crus et utrumque brachium ruina pontis consauciatus. reliqua per legatos administrauit, ut tamen quibusdam Pannonicis atque Germanicis aut interueniret aut non longe abesset, Rauennam uel Mediolanium uel Aquileiam usque ab urbe progrediens. domuit autem partim ductu partim auspicis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Delmatiam cum Illyrico omni, item Raetiam et Vindelicos ac Salassos, gentes Inalpinas. coercuit et Dacorum incursions tribus eorum ducibus cum magna copia caesis, Germanosque ultra Albim fluum summouit, ex quibus Suebos et Sigambros dedentis se traduxit in Galliani atque in proximis Rheno agris conlocauit. alias item nationes male quietas ad obsequium rediget. nec ulli genti sine iustis et necessariis causis bellum intulit tantumque afuit a cupiditate quoquo modo imperium uel bellicam gloriam augendi, ut quorundam barbarorum principes in aede Martis Vltoris iurare coegerit mansuros se in fide ac pace quam pe- terent, a quibusdam uero nouum genus obsidum, feminas, exigere temptauerit, quod neglegere marum pignera sentiebat; et tamen potestatem semper omnibus fecit, quotiens uellent obsides recipiendi. neque aut crebrius aut perfidiosius rebellantis grauiore umquam ultus est poena, quam ut captiuos sub lege uenundaret, ne in uicina regione seruirent neue intricensimum annum liberarentur. qua uirtutis moderationisque fama Indos etiam ac Scythas auditu

11. ad urbem *MT*, del. *Preud.* 15 alpinas T 18 Vbios
Pithoeus (5?) 28 pignora XT 33 uicesimum *Casaub.*

modo cognitos pellexit ad amicitiam suam populique Rom. ultro per legatos petendam. Parthi quoque et Armeniam uindicanti facile cesserunt et signa militaria, quae M. Crasso et M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt obsidesque insuper optulerunt, denique 5 pluribus quondam de regno concertantibus, non nisi ab ipso electum probauerunt.

22 Ianum Quirinum semel atque iterum a condita urbe ante memoriam suam clausum in multo breuiore temporis spatio terra marique pace parta ter clusit. bis 10 ouans ingressus est urbem, post Philippense et rursus post Siculum bellum. curulis triumphos tris egit, Delmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes.

23 Graues ignominias cladesque duas omnino nec alibi 15 quam in Germania accepit, Lolianam et Varianam, sed Lolianam maioris infamiae quam detrimenti, Varianam paene exitiabilem tribus legionibus cum duce legatisque et auxiliis omnibus caesis. hac nuntiata excubias per urbem indixit, ne quis tumultus existe- 20 ret, et praesidibus prouinciarum propagauit imperium, 2 ut a peritis et assuetis socii continerentur. uouit et magnos ludos Ioui Optimo Maximo, si res p. in me- liorem statum uertisset: quod factum Cimbrico Marsi- coque bello erat. adeo denique consternatum ferunt, 25 ut per continuos menses barba capilloque summisso caput interdum foribus illideret uociferans: Quintili Vare, legiones redde! diemque cladis quotannis maestum habuerit ac lugubrem.

24 In re militari et commutauit multa et instituit 30 atque etiam ad antiquum morem nonnulla reuocauit. disciplinam seuerissime rexit. ne legatorum quidem cuiquam, nisi grauate hibernisque demum mensibus, permisit uxorem interuisere. equitem R., quod duobus

7 ipso] eo X 8 a T', om. rel. rectius ut uid. 10 clau-
sit codd. deter. 21 prorogauit 5 23 rem p. T

filiis adolescentibus causa detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bonaque subiecit hastae; quem tamen, quod inminere emptioni publicanos uidebat, liberto suo addixit, ut relegatum in agros pro libero
 6 esse sineret. decimam legionem contumacius parentem 2 cum ignominia totam dimisit, item alias immodeste missionem postulantes citra commoda emeritorum praemiorum exauktorauit. cohortes, si quae cessissent loco, decimatias hordeo pauit. centuriones statione deserta,
 10 itidem ut manipulares, capitali animaduersione puniit, pro cetero delictorum genere uariis ignominis adfecit, ut stare per totum diem iuberet ante praetorium, interdum tunicatos discinctosque, nonnumquam cum decempedis, uel etiam caespitem portantes. neque post 25
 15 bella ciuilia aut in contione aut per edictum ullos militum commilitones appellabat, sed milites, ac ne a filiis quidem aut priuignis suis imperio praeditis aliter appellari passus est, ambitiosius id existimans, quam aut ratio militaris aut temporum quies aut sua do-
 20 musque suae maiestas postularet. libertino milite, praeterquam Romae incendiorum causa et si tumultus in grauiore annona metueretur, bis usus est: semel ad praesidium coloniarum Illyricum contingentium, iterum ad tutelam ripae Rheni fluminis; eosque, seruos ad-
 25 huc uiris feminisque pecuniosioribus indictos ac sine mora manumisso, sub priore uexillo habuit, neque aut commixtos cum ingenuis aut eodem modo armatos.

Dona militaria aliquanto facilius phaleras et torques, quicquid auro argentoque constaret, quam ual-
 20 lares ac murales coronas, quae honore praecellerent, dabat; has quam parcissime et sine ambitione ac saepe etiam caligatis tribuit. M. Agrippam in Sicilia post

6 cum T', om. rel. 16 appellabat *PPRST*, appellat rel., appellauit *Salm.* 22 bis] urbis *MGVLP'T* 26 proprio *Torr.*, primore *Casaub.*, prino *Burm.*, peiore *Hirschfeld*
 32 ciliciam *MVL*, cilicia (cicilia Q) rel.. corr. *Ts*

naualem uictoriam caeruleo uexillo donauit. solos triumphales, quamquam et socios expeditionum et participes uictoriarum suarum, numquam donis impertiendos putauit, quod ipsi quoque ius habuissent tri-
4 buendi ea quibus uellent. nihil autem minus [in]per-
fecto duci quam festinationem temeritatemque con-
uenire arbitrabatur. crebro itaque illa iactabat: σπεῦδε
βραδέως. *<Eurip. Phoen. 599>*

ἀσφαλῆς γάρ ἐστ' ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης
et: sat celeriter fieri quidquid fiat satis bene. 10
proelium quidem aut bellum suscipiendum omnino ne-
gabat, nisi cum maior emolumenti spes quam damni
metus ostenderetur. nam minima commoda non minimo
sectantis discrimine similes aiebat esse aureo hamo
piscantibus, cuius abrupti damnum nulla captura pen-
sari posset.

26 Magistratus atque honores et ante tempus et quos-
dam noui generis perpetuosque cepit. consulatum uice-
simo aetatis anno inuasit admotis hostiliter ad urbem
legionibus missisque qui sibi nomine exercitus de-
poscerent; cum quidem cunctante senatu Cornelius
centurio, princeps legationis, reiecto sagulo ostendens
gladii capulum non dubitasset in curia dicere: hic fa-
2 ciet, si uos non feceritis. secundum consulatum
post nouem annos, tertium anno interiecto gessit, se-
quentis usque ad undecimum continuauit, multisque
mox, cum deferrentur, recusatis duodecimum magno,
id est septemdecim annorum, interuallo et rursus ter-
tium decimum biennio post ultro petit, ut C. et Lucium
filios amplissimo praeditus magistratu suo quemque 30
3 tirocinio deduceret in forum. quinque medios consu-
latus a sexto ad decimum annuos gessit, ceteros aut
nouem aut sex aut quattuor aut tribus mensibus, secun-

5 perfecto *Bentil.* 6 duce *TTN* uenire *T* 17 sed
ante *MGT* 29 petuit *T'P* C.] brutum *X* 32 undeci-
num (XI. *P.* *T*)

dum uero paucissimis horis. nam die Kal. Ian. cum
mane pro aede Capitolini Iouis paululum curuli sella
praesedisset, honore abiit suffecto alio in locum suum.
nec omnes Romae, sed quartum consulatum in Asia,
5 quintum in insula Samo, octauum et nonum Tarra-
cone init.

Triumuiratum rei p. constituenda per decem annos 27
administrauit; in quo restitit quidem aliquamdiu col-
legis ne qua fieret proscriptio, sed inceptam utroque
10 acerbius exercuit. namque illis in multorum saepe per-
sonam per gratiam et preces exorabilibus solus magno
opere contendit ne cui parceretur, proscriptisque etiam
C. Toranium tutorem suum, eundem collegam patris
sui Octaui in aedilitate. Iulius Saturninus hoc amplius 2
15 tradit, cum peracta proscriptione M. Lepidus in senatu
excusasset praeterita et spem clementiae in posterum
fecisset, quoniam satis poenarum exactum esset, hunc e
diuerso professum, ita modum se proscribendi
statuisse, ut omnia sibi reliquerit libera. in
20 cuius tamen pertinaciae paenitentiam postea T. Vinium
Philopoemenem, quod patronum suum proscriptum ce-
lasse olim diceretur, equestri dignitate honorauit. in 3
eadem hac potestate multiplici flagravit inuidia. nam
et Pinarium equitem R., cum contionante se admissa
25 turba paganorum apud milites subscribere quaedam
animaduertisset, curiosum ac speculatorem ratus coram
confodi imperauit; et Tedium Afrum consulem desig-
natum, quia factum quoddam suum maligno sermone
carpsisset, tantis conterruit minis, ut is se praecipi-
30 tauerit; et Quintum Gallium praetorem, in officio salu-
tationis tabellas duplices ueste tectas tenentem, suspi-
catus gladium occulere, nec quicquam statim, ne aliud
inueniretur, ausus inquirere, paulo post per centuriones
et milites raptum e tribunali seruilem in modum torsit 4

6 init V, mit M, iniit rel. 10 persona Madv. 14 iunius
GXT 20 iunium X'T 34 e] et M, ex G

ac fatentem nihil iussit occidi prius oculis eius sua manu effossis; quem tamen scribit conloquio petito insidiatum sibi coniectumque a se in custodiam, deinde urbe interdicta dimissum naufragio uel latronum in sidiis perisse. tribuniciam potestatem perpetuam recepit, in qua semel atque iterum per singula lustra collegam sibi cooptauit. recepit et morum legumque regimen aequa perpetuum, quo iure, quamquam sine censurae honore, censum tamen populi ter egit, primum ac tertium cum collega, medium solus. 10

28 De reddenda re p. bis cogitauit: primum post op- pressum statim Antonium, memor obiectum sibi ab eo saepius, quasi per ipsum staret ne redderetur; ac rur- sus taedio diurnae ualitudinis, cum etiam magistra- tibus ac senatu domum accitis rationarium imperii 15 tradidit. sed reputans et se priuatum non sine periculo fore et illam plurium arbitrio temere committi, in reti- nenda perseuerauit, dubium euentu meliore an uolun- tate. quam uoluntatem, cum prae se identidem ferret, quodam etiam edicto his uerbis testatus est: ita mihi 20 saluam ac sospitem rem p. sistere in sua sede liceat atque eius rei fructum percipere, quem peto, ut optimi status auctor dicar et moriens ut feram mecum spem, mansura in uestigio suo fundamenta rei p. quae iecero. fecitque ipse se 25 compotem uoti nisus omni modo, ne quem noui status paeniteret.

3 Vrbem neque pro maiestate imperii ornatam et inundationibus incendiisque obnoxiam excoluit adeo, ut iure sit gloriatus marmoream se relinquere, quam 30 latericiam accepisset. tutam uero, quantum pro-

1 oculos et tum effusos **M** (effusis *Heins.*) 4 admissum
 T 6 iterum < M. Agrippam, ter Tiberium > **Momms.** 11 pri-
 mum **M**, primo *rel. fort. rectius* 15 ac] e s 16 priuatum
MGVLPI 19 president idem (presidenti dein *G*) *MGV*, pre-
 sidens idem **T**, presidens identidem *P²OST* (*recte LP¹*) 28 nam-
 que *TT*, *om. N*

uideri humana ratione potuit, etiam in posterum prae-
stitit. publica opera plurima extruxit, e quibus uel 29
praecipua: forum cum aede Martis Vltoris, templum
Apollinis in Palatio, aedem Tonantis Ioui in Capitolio.
5 fori extruendi causa fuit hominum et iudiciorum multi-
tudo, quae uidebatur non sufficientibus duobus etiam
tertio indigere; itaque festinatius needum perfecta
Martis aede publicatum est cautumque, ut separatim
in eo publica iudicia et sortitiones iudicum fierent.
10 aedem Martis bello Philippensi pro ultione paterna 2
suscepto uouerat; sanxit ergo, ut de bellis triumphis
que hic consuleretur senatus, prouincias cum imperio
petituri hinc deducerentur, quique uictores redissent,
huc insignia triumphorum conferrent. templum Apol- 3
15 linis in ea parte Palatinæ domus excitauit, quam ful-
mine ictam desiderari a deo haruspices pronuntiarunt;
addidit porticus cum bibliotheca Latina Graecaque,
quo loco iam senior saepe etiam senatum habuit decu-
riasque iudicum recognouit. Tonanti Ioui aedem con-
20 secravit liberatus periculo, cum expeditione Cantabrica
per nocturnum iter lecticam eius fulgor praestinxisset
seruumque praeluentem exanimasset. quaedam etiam 4
opera sub nomine alieno, nepotum scilicet et uxoris
sororisque fecit, ut porticum basilicamque Gai et Luci,
25 item porticus Liuiae et Octauiae theatrumque Marcelli.
sed et ceteros principes uiros saepe hortatus est, ut
pro facultate quisque monumentis uel nouis uel refectis
et excultis urbem adornarent. multaque a multis tunc 5
extracta sunt, sicut a Marcio Philippo aedes Herculis
30 Musarum, a L. Cornificio aedes Dianaæ, ab Asinio
Pollione atrium Libertatis, a Munatio Plancō aedes
Saturni, a Cornelio Balbo theatrum, a Statio Tauro
amphitheatrum, a M. uero Agrippa complura et egregia.

10 marti X ultione 5 (q), uisione Q 16 pronuntiarunt
Steph., -rent Q, -runt T (Bentl.) 22 preducentem X 24 so-
rorisque T, sororis MV, et sororis G, ac sororis X (generique
add. Modd.)

80 Spatium urbis in regiones uicosque diuisit instituitque, ut illas *annui* magistratus sortito tuerentur, hos magistri e plebe cuiusque uiciniae lecti. aduersus incendia excubias nocturnas uigilesque commentus est; ad coercendas inundationes alueum Tiberis laxauit ac 5 repurgauit completum olim ruderibus et aedificiorum prolationibus coartatum. quo autem facilius undique urbs adiretur, desumpta sibi Flaminia uia Arimino tenus munienda reliquas triumphalibus uiris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. 10

2 Aedes sacras uetustate conlapsas aut incendio absumptas refecit easque et ceteras opulentissimis donis adornauit, ut qui in cellam Capitolini Iouis sedecim milia pondo auri gemmasque ac margaritas quingenties 15 sestertium una donatione contulerit. postquam uero pontificatum maximum, quem numquam uiuo Lepido auferre sustinuerat, mortuo demum suscepit, quidquid fatidicorum librorum Graeci Latinique generis nullis uel parum idoneis auctoribus uulgo ferebatur, supra duo milia contracta undique cremauit ac solos retinuit 20 Sibyllinos, hos quoque dilectu habito; condiditque duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. annum a Diuo Julio ordinatum, sed postea neglegentia conturbatum atque confusum, rursus ad pristinam rationem redegit; in cuius ordinatione Sextilem mensem e suo 25 cognomine nuncupauit magis quam Septembrem quo erat natus, quod hoc sibi et primus consulatus et in- 30 signes uictoriae optigissent. sacerdotum et numerum et dignitatem sed et commoda auxit, praecipue Vestarium uirginum. cumque in demortuae locum aliam capi oporteret ambirentque multi ne filias in sortem darent,

³ uicinię electi *G*, uici quaterni electi *Modd.* 7 pro-lapsionibus *TP'OT*, prolax- *S'* 13 ut] utpote *T* 15 ses-tertiai *I F. Gron.* 21 delectu *IR* 23 a om. *MGV* (anno duo *V*, annua diuo *Q*) 25 ordinatione *GT*, -nem rel. 31 daret *T₅*

adiurauit, si cuiusquam neptium suarum competeret aetas, oblatum se fuisse eam. nonnulla etiam ex antiquis caerimonis paulatim abolita restituit, ut Salutis augurium, Diale flamonium, sacrum Lupercale, ludos Saeculares et Compitalicios. Lupercalibus uetus curere inberbes, item Saecularibus ludis iuuenes utriusque sexus prohibuit ullum nocturnum spectaculum frequentare nisi cum aliquo maiore natu propinquorum. Compitales Lares ornari bis anno instituit uernis floribus et aestiuis.

Proximum a dis immortalibus honorem memoriae ducum praestitit, qui imperium p. R. ex minimo maximum reddidissent. itaque et opera cuiusque manentibus titulis restituit et statuas omnium triumphali effigie in utraque fori sui porticu dedicauit, professus e[s]t edicto: *commentum id se, ut ad illorum <...> uelut ad exemplar et ipse, dum uiueret, et insequentium aetatium principes exigerentur a ciuibus.* Pompei quoque statuam contra theatri eius regiam marmoreo Iano superposuit translatam e curia, in qua C. Caesar fuerat occisus.

Pleraque pessimi exempli in perniciem publicam aut ex consuetudine licentiaque bellorum ciuilium durauerant aut per pacem etiam extiterant. nam et grassatorum plurimi palam se ferebant succincti ferro, quasi tuendi sui causa, et rapti per agros uiatores sine discrimine liberi seruique ergastulis possessorum supprimebantur, et plurimae factiones titulo collegi noui ad nullius non facinoris societatem coibant. igitur grassaturas dispositis per oportuna loca stationibus inhibuit,

4 flaminium T 11 diis codd. *praeter MV* (addis M, prior d *expuncta*) 15 et Bentl., est Ω (*in S ss. m. 1*), om. N⁵ 16 ad illorum uelut exemplar GQN, illorum uelut ad ex. s, ad illos uelut ad ex. Casaub.; *<normam>* suppl. Oud., *<uitam>* Büch. 18 aetatum codd. *praeter M¹L¹O¹* (-tuum P¹) 22 corredit quae post exempli add. T'P²O 29 grassaturas V, grassatur ad M, grassaturam G, grassatores rel.

ergastula recognouit, collegia praeter antiqua et legi-
 2 tima dissoluit. tabulas ueterum aerari debitorum, uel
 praecipiam calumniandi materiam, ex[c]lussit; loca in
 urbe publica iuris ambigui possessoribus adiudicauit;
 diuturnorum reorum et ex quorum sordibus nihil aliud 5
 quam uoluptas inimicis quaereretur nomina aboleuit
 condicione proposita, ut si quem quis repetere uellet,
 par periculum poenae subiret. ne quod autem male-
 ficium negotiumue in�unitate uel mora elaberetur, tri-
 ginta amplius dies, qui honoraris ludis occupabantur, 10
 3 actui rerum accommodauit. ad tris iudicum decurias
 quartam addidit ex inferiore censu, quae ducenariorum
 uocaretur iudicaretque de leuioribus summis. iudices
 a tricensimo aetatis anno adlegit, id est quinquennio
 maturius quam solebant. ac plerisque iudicandi munus 15
 detractantibus uix concessit, ut singulis decuriis per
 uices annua uacatio esset et ut solitae agi Nouembri
 88 ac Decembri mense res omittentur. ipse ius dixit
 assidue et in noctem nonnumquam, si parum corpore
 ualeret, lectica pro tribunali collocata uel etiam domi 20
 cubans. dixit autem ius non diligentia modo summa
 sed et lenitate, siquidem manifesti parricidii reum, ne
 culleo insueretur, quod non nisi confessi adficiuntur
 hac poena, ita fertur interrogasse: certe patrem
 2 tuum non occidisti? et cum de falso testamento 25
 ageretur omnesque signatores lege Cornelia tenerentur,
 non tantum duas tabellas, damnatoriam et absoluto-
 riam, simul cognoscentibus dedit, sed tertiam quoque,
 qua ignosceretur iis, quos fraude ad signandum uel
 3 errore inductos constitisset. appellations quotannis 30

2 aerario *G*, -ii *T*, *om. X* uelut *G. Becker* 3 exussit
Beroald. (*Ecclesie Dio* 53, 2) 9 more laberetur *MX'* (mora
 lab- *L'T*) 10 honoratis *T*, -riis *M'GX* 12 addidit *Steph.*,
 addixit *Q* 14 tricensimo *M* (*praeced. ac pro a*), tricesimo
 (trig- *GQ*) *rel.*, uicesimo *Cuiaci*, XXV. *Shuckburgh* 15 at 5
 16 detect- *GXT* 22 manifesta *M*, -stū *VLP* -sto *Bentl.*
 26 senatores *Q*, corr. *Beroald.* 27 tabulas *MX'*

urbanorum quidem litigatorum praetori delegabat urbano, at prouincialium consularibus uiris, quos singulos cuiusque prouinciae negotiis' praeposuisse.

Leges retractauit et quasdam ex integro sanxit, ut 34
 5 sumptuariam et de adulteriis et de pudicitia, de am-
 bitu, de maritandis ordinibus. hanc cum aliquanto
 seuerius quam ceteras emendasset, p[re]terum tumultu recu-
 santium perferre non potuit nisi adempta demum leni-
 taue parte poenarum et uacatione trienni data auctisque
 10 praemiis. sic quoque abolitionem eius publico specta-
 culo pertinaciter postulante equite, accitos Germanici
 liberos receptosque partim ad se partim in patris gre-
 mum ostentauit, manu uultuque significans ne graua-
 rentur imitari iuuenis exemplum. cumque etiam inma-
 15 turitate sponsarum et matrimoniorum crebra mutatione
 uim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coar-
 tautit diuertiis modum imposuit.

Senotorum affluentem numerum deformi et incon- 35
 dita turba — erant enim super mille, et quidam in-
 20 dignissimi et post necem Caesaris per gratiam et p[re]a-
 mium adlecti, quos orciuos uulgas uocabat — ad modum
 pristinum et splendorem redegit duabus lectionibus:
 prima ipsorum arbitratu, quo uir uirum legit, secunda
 suo et Agrippae; quo tempore existimatur lorica sub
 25 ueste munitus ferroque cinctus p[rae]sesdisse decem ual-
 entissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circum-
 stantibus. Cordus Cremutius scribit ne admissum qui-
 dem tunc quemquam senatorum nisi solum et p[re]-
 temptato sinu. quosdam ad excusandi se uerecundiam 2
 30 compulit seruauitque etiam excusantibus insigne uestis
 et spectandi in orchestra epulandique publice ius. quo 3

2 at] ad *M¹V*, a *M²Q*, ac 5 3 propos- *M* 5 prius et
del. Torr. 8 demum *om. M* (*praeced. adepta*) 18 <*a*>
 deformi *Madv.* 20 et post] ut post *Toup.*, post *Bentl.* pre-
 sumptiuos *X. orcinos* 5 30 excusantibus
edd. Rom. Ven. I, excusantis (-satis *Ts*, *Grut.*) *MGX'* (*Ω*), ex-
 cusantes *T*

autem lecti probatique et religiosius et minore molestia senatoria munera fungerentur, sanxit, ut prius quam consideret quisque ture ac mero supplicaret apud aram eius dei, in cuius templo coiretur, et ne plus quam bis in mense legitimus senatus ageretur, Kalendis et Idibus, neue Septembri Octobriue mense ullos adesse alios necesse esset quam sorte ductos, per quorum numerum decreta confici possent; sibique instituit consilia sortiri semenstria, cum quibus de negotiis ad frequentem senatum referendis ante tractaret. sententias de maiore negotio non more atque ordine sed prout libuisset perrogabat, ut perinde quisque animum intenderet ac si censendum magis quam adsentiendum esset.

36 Auctor et aliarum rerum fuit, in quis: ne acta senatus publicarentur, ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur, ut proconsulibus ad mulos et tabernacula, quae publice locari solebant, certa pecunia constitueretur, ut cura aerari a quaestoribus urbanis ad praetorios praetoresue transiret, ut centum uiralem hastam quam quaesturam functi consuerant cogere decemuiri cogerent. quoque plures partem administrandae rei p. caperent, noua officia excogitauit: curam operum publicorum, uiarum, aquarum, aluei Tiberis, frumenti populo diuidundi, praefecturam urbis, triumuiratum legendi senatus et alterum recognoscendi turmas equitum, quotiensque opus esset. censores creari desitos longo interuallo creauit. numerum praetorum auxit. exegit etiam, ut quotiens consulatus sibi daretur, binos pro singulis collegas haberet, nec optimuit, reclamantibus cunctis satis maiestatem eius im-

³ thure XT ¹¹ <ueterē> more Polak neque GO
¹⁶ deposito ^s (edd. pr.), disposito ^Ω ¹⁷ ut om. M ²¹ quae-
¹⁶ stura ^s, hoc loco rectius opinor consueuerant VRT ²⁴ ua-
¹⁷ riarū (in ras.) post uiarum add. M, tuetur Momms. ²⁵ diui-
¹⁷ dundo (sicut antea m. 1 frumento) M, -dendi X'T

minui, quod honorem eum non solus sed cum altero gereret. nec parcior in bellica uirtute honoranda, super triginta ducibus iustos triumphos et aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curauit.

5 Liberis senatorum, quo celerius rei p. assuescerent, protinus uirili toga latum clauum induere et curiae interesse permisit militiamque auspicantibus non tribunatum modo legionum, sed et praefecturas alarum dedit; ac ne qui expers castrorum esset, binos plerumque 10 laticlauios praeposuit singulis alis.

Equitum turmas frequenter recognouit, post longam 3 intercapedinem reducto more trauectionis. sed neque detrahi quemquam in trauehendo ab accusatore passus est, quod fieri solebat, et senio uel aliqua corporis 15 labie insignibus permisit, praemisso in ordine equo, ad respondendum quotiens citarentur pedibus uenire; mox reddendi equi gratiam fecit eis, qui maiores annorum quinque et triginta retinere eum nollent; impetratis- 39 que a senatu decem adiutoribus unum quemque equi- 20 tum rationem uitae reddere coegit atque in expro- bratis alios poena, alios ignominia notauit, plures ad- monitione, sed uaria. lenissimum genus admonitionis fuit traditio coram pugillarium, quos taciti et ibidem statim legerent; notauitque aliquos, quod pecunias le- 25 uioribus usurpi mutuati grauiore faenore collocassent. ac comitiis tribuniciis si deessent candidati senatores, 40 ex equitibus R. creauit, ita ut potestate transacta in utro uellent ordine manerent. cum autem plerique equi- tum attrito bellis ciuilibus patrimonio spectare ludos so e quattuordecim non auderent metu poenae theatalis

6 uirili togae *IRR*, uirilem togam *X*, *< a >* uirili toga *qui-*
dam apud Torr., *fort. excidit sumpta* 7 tribunatus *Hal-*
berstsma 8 et om. *MX'* 9 quis *L's* 20 ex improbatis
s et edd., in probatione *Modd.* 24 legerint *MG VL'S*,
leger P 26 ac corr. ex at *Q*, a *XII¹*, an at? 30 theatalis
< legis > *Casaub.*

pronuntiauit non teneri ea, quibus ipsis parentibusue equester census umquam fuisset.

- 2 Populi recensum uicatim egit, ac ne plebs frumentationum causa frequentius ab negotiis auocaretur, ter in annum quaternum mensium tesseras dare destinauit; 5 sed desideranti consuetudinem ueterem concessit rursus, ut sui cuiusque mensis acciperet. comitiorum quoque pristinum ius reduxit ac multiplici poena coercito ambitu, Fabianis et Scapt*i*ensibus tribu*li*bus suis die comitiorum, ne quid a quoquam candidato desiderarent, singula milia nummum a se diuidebat.
- 3 Magni praeterea existimans sincerum atque ab omni colluuiione peregrini ac seruili sanguinis incorruptum seruare populum, et ciuitates Romanas parcissime dedit et manumittendi modum terminauit. Tiberio pro 15 cliente Graeco petenti rescripsit, non aliter se daturum, quam si praesens sibi persuasisset, quam iustas petendi causas haberet; et Liuiae pro quodam tributario Gallo roganti ciuitatem negauit, immunitatem optulit affirmans facilius se passurum fisco detrahi aliquid, quam 20 ciuitatis Romanae vulgari honorem. seruos non contentus multis difficultatibus a libertate et multo pluribus a libertate iusta remouisse, cum et de numero et de condicione ac differentia eorum, qui manumitterentur, curiose cauisset, hoc quoque adiecit, ne uintus um- 25 quam tortusue quis ullo libertatis genere ciuitatem adipisceretur.
- 4 Etiam habitum uestitumque pristinum reducere stu-
duit, ac uisa quandam pro contione pullatorum turba indignabundus et clamitans: en *Verg. Aen. I 282* 30
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam!

3 r. (rom. *P*) censum *MGX'* 4 uocaretur *MGT* 5 qua-
ternuum *M*, -niuum *Q*, -norum *IRP'* mensuum *M* (cf. *Aug. 65*),
mensum *Roth* 7 sui quisque *Egn.*, suam (suas *Bentl.*) cuius-
que *Duker* 9 scaptensisbus tribubus *Q*, corr. *Beroald*. 14 ci-
uitatem romanam 5 15 et om. *MGVLP'* 30 en ait *T*

negotium aedilibus dedit, ne quem posthac paterentur
in foro circae nisi positis lacernis togatum consistere.

Liberalitatem omnibus ordinibus per occasiones ⁴¹
frequenter exhibuit. nam et inuenta urbi Alexandrino
⁹ triumpho regia gaza tantam copiam nummariae rei
effecit, ut faenore deminuto plurimum agrorum pretiis
accederet, et postea, quotiens ex damnatorum bonis
pecunia superflueret, usum eius gratuitum iis, qui
cauere in duplum possent, ad certum tempus indulxit.
¹⁰ senatorum censum ampliavit ac pro octingentorum
milium summa duodecies sestertium taxavit suppleuit-
que non habentibus. congiaria populo frequenter dedit,
sed diuersae fere summae: modo quadrigenos, modo
trecenos, nonnumquam ducenos quinquagenosque num-
⁹ mos; ac ne minores quidem pueros praeteriit, quamuis
non nisi ab undecimo aetatis anno accipere consuissent.
frumentum quoque in annonae difficultatibus saepe
leuissimo, interdum nullo pretio uirilim admensus est
tesserasque nummarias duplicauit. sed ut salubrem ⁴²
²⁰ magis quam ambitiosum principem scires, querentem
de inopia et caritate uini populum seuerissima coer-
cuit uoce: satis prouisum a genero suo Agrippa
per ductis pluribus aquis, ne homines sitirent.
eidem populo promissum quidem congiarium reposcenti ²
²⁵ bonae se fidei esse respondit; non promissum autem
flagitanti turpitudinem et impudentiam edicto expro-
brauit affirmauitque non daturum se quamuis dare
destinaret. nec minore grauitate atque constantia,
cum proposito congiario multos manumissos insertos-
³⁰ que ciuium numero comperisset, negauit accepturos
quibus promissum non esset, ceterisque minus quam

2 circoue *GT* 10 senatorium *Bentl.* 11 decies *Lips.*
sestertio *Ern.* 14 trecenos *Torr.* (5), tricenos *Q.* quadra-
genosque *Momms.* 16 nisi *om. I.* 24 idem *Bentl.* popu-
lū *M.*, del. *Torr.* deposcenti *Polak* 28 destinasset *Ns,*
-arit *Reitzius* ne *MVQR*

- 3 promiserat dedit, ut destinata summa sufficeret. magna uero quondam sterilitate ac difficulti remedio cum uenalias et lanistarum familias peregrinosque omnes exceptis medicis et praecceptoribus partimque seruitiorum urbe expulisset, ut tandem annonae conualuit, impetum 5 se cepisse scribit frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret: neque tamen perseuerasse, quia certum haberet posse per ambitionem quandoque restitui. atque ita postha[n]c 10 rem temperauit, ut non minorem aratorum ac negotiantium quam populi rationem deduceret.
- 43 Spectaculorum et assiduitate et uarietate et magnificentia omnes antecessit. fecisse se ludos ait suo nomine quater, pro aliis magistratibus, qui aut 15 abessent aut non sufficerent, ter et uicies. fecitque nonnumquam etiam uicatim ac pluribus scaenis per omnium linguarum histriones <...> non in foro modo, nec in amphitheatro, sed et in circo et in Saeptis, et aliquando nihil praeter uenationem edidit; 20 athletas quoque extuctis in campo Martio sedilibus ligneis; item nauale proelium circa Tiberim cauato solo, in quo nunc Caesarum nemus est. quibus diebus custodes in urbe disposuit, ne raritate remanentium grassatoribus obnoxia esset. in circo aurigas cursoresque 25 et confectores ferarum, et nonnumquam ex nobilissima iuuentute, produxit. sed et Troiae lusum edidit frequentissime maiorum minorumque puerorum, prisci decorique moris existimans clarae stirpis indolem sic notescere. in hoc ludicro Nonium Asprenatem lapsu 30

2 quadam T (uel quondam ss. R) 4 partemque GTT
 8 cessaret s, cesserat Ω perseverasset MX' 9 posset V,
 om. L, post se s 10 posthac QRs 12 duceret Steph.
 18 <munera> suppl. Perizon., <circensibus ludis gladiatoriisque
 muneribus frequentissime editis interiecit plerumque bestiarum
 Africanarum uenationes> Roth 19 circo et TT, circo rel.
 26 et (post ferarum) del. Torr. 28 maiorum s, magnorum Ω

. debilitatum aureo torque donauit passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen. mox finem fecit talia edendi Asinio Pollione oratore grauiter inuidioseque in curia questo A^esernini nepotis sui casum, s qui et ipse crus fregerat.

Ad scaenicas quoque et gladiatorias operas et equitibus Romanis aliquando usus est, uerum prius quam senatus consulto interdiceretur. postea nihil sane praeterquam adulescentulum Lycium honeste natum exhibuit, tantum ut ostenderet, quod erat bipedali minor, librarum septendecim ac uocis immensae. quodam autem muneris die Parthorum obsides tunc primum missos per medium harenam ad spectaculum induxit superque se subsellio secundo collocauit. solebat etiam citra spectaculorum dies, si quando quid inuisitatum dignumque cognitu aduectum esset, id extra ordinem quolibet loco publicare, ut rhinocerotem apud Saepta, tigrim in scaena, anguem quinquaginta cubitorum pro comitio.

Accidit uotiuis circensibus, ut correptus ualitudine lectica cubans tensas deduceret; rursus commissione ludorum, quibus theatrum Marcelli dedicabat, euenit ut laxatis sellae curulis compagibus caderet supinus. nepotum quoque suorum munere cum consternatum ruinae metu populum retinere et confirmare nullo modo posset. transiit e loco suo atque in ea parte consedit, quae suspecta maxime erat.

Spectandi confusissimum ac solutissimum morem correxit ordinavitque motus iniuria senatoris, quem Puteolis per celeberrimos ludos consessu frequenti nemo receperat. facto igitur decreto patrum ut, quo-

1 ipsum om. *M* 3 alia *MQRδ* et pro u. l. *II²* 4 aser-
nini (aserni *G*, asermini *V*) *Ω*, corr. *Beroald*. 5 effregerat *T*
6 et (post operas) om. *5* 9 lucium *R*, lic- *II T*, L. Itium *Torr.*,
L. Icium *Roth* 15 inuisitatum *MRT*, inusit- *rel.* 30 con-
sensu *MVR*

tiens quid spectaculi usquam publice ederetur, primus
 subselliorum ordo uacaret senatoribus, Romae legatos
 liberarum sociarumque gentium uetuit in orchestra
 sedere, cum quosdam etiam libertini generis mitti
 2 deprendisset. militem secreuit a populo. maritis e 5
 plebe proprios ordines assignauit, praetextatis cuneum
 suum, et proximum paedagogis, sanxitque ne quis
 pullatorum media cauea sederet. feminis ne gladiatores
 quidem, quos promiscue spectari sollemne olim erat,
 3 nisi ex superiore loco spectare concessit. solis uirgi- 10
 nibus Vestalibus locum in theatro separatim et contra
 praetoris tribunal dedit. athletarum uero spectaculo
 muliebre secus omne adeo summouit, ut pontificalibus
 ludis pugilum par postulatum distulerit in insequentis
 diei matutinum tempus edixeritque mulieres ante 15
 horam quintam uenire in theatrum non pla-
 45 cere. ipse circenses ex amicorum fere libertorumque
 cenaculis spectabat, interdum ex puluinari et quidem
 cum coniuge ac liberis sedens. spectaculo plurimas
 horas, aliquando totos dies aberat, petita uenia commen- 20
 datisque qui suam uicem praesidendo fungerentur.
 uerum quotiens adesset, nihil praeterea agebat, seu
 uitandi rumoris causa, quo patrem Caesarem uulgo
 reprehensem commemorabat, quod inter spectandum
 epistulis libellisque legendis aut rescribendis uacaret, 25
 seu studio spectandi ac uoluptate, qua teneri se neque
 dissimulauit umquam et saepe ingenue professus est.
 2 itaque corollaria et praemia in alienis quoque mune-
 ribus ac ludis et crebra et grandia de suo offerebat
 nullique Graeco certamini interfuit, quo non pro 30
 merito quemque certantium honorarit. spectauit autem

5 deprehendisset *X'IR* 11 separatum *V* 13 mulie-
 brem sexum omnem (sexū somnē *V*) *codd* praeter *MQ* (at sexus
Q) omnes *J. F. Gron.* 15 edixerit quo *MR*, edixeritque
 quo *G* 16 uenirent *MGT* 19 coniugem (*om. cum*) *MQ*
 spectacula *MQ* (edens sp. *Bentl.*) 20 aberat *s*, aderat *Ω*
 21 sua uice *PST* 22 nihil *om. M*

studiosissime pugiles et maxime Latinos, non legitimos atque ordinarios modo, quos etiam committere cum Graecis solebat, sed et cateruarios oppidanos inter angustias uicorum pugnantis temere ac sine arte.
 5 uniuersum denique genus operas aliquas publico spectaculo praebentium etiam cura sua dignatus est: athletis et conseruauit priuilegia et ampliauit, gladiatores sine missione edi prohibuit, coercionem in histriones magistribus omni tempore et loco lege ueteri permissam
 10 ademit praeterquam ludis et scaena. nec tamen eo minus aut xysticorum certationes aut gladiatorum pugnas seuerissime semper exegit. nam histrionum licentiam adeo compescuit, ut Stephanionem togatarium, cui in puerilem habitum circumtonsam matronam mini-
 15 strasse compererat, per trina theatra uirgis caesum relegauerit, Hylan pantomimum querente praetore in atrio domus suae nemine excluso flagellis uerberarit et Pyladen urbe atque Italia summouerit, quod spectatorem, a quo exibilabatur, demonstrasset digito con-
 20 spicuumque fecisset.

Ad hunc modum urbe urbanisque rebus admini- 46 stratis Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum a se frequentauit operibusque ac uectigalibus publicis plurifariam instruxit, etiam iure ac dignatione 25 urbi quodam modo pro parte aliqua adaequauit exco-
 gitato genere suffragiorum, quae de magistratibus urbicis decuriones colonici in sua quisque colonia ferrent et sub die comitiorum obsignata Röمام mitterent. ac necubi aut honestorum deficeret copia aut multitudinis so suboles, equestrem militiam petentis etiam ex commendatione publica cuiusque oppidi ordinabat, at iis,

9 loco ed *Iunt. 1515 Basil. 1533*, longo Ω 10 ludis et scaena *Steph.*, ludos et sc(a)enam Ω (praeter pro praeterquam *Gothofr.*) 17 uerberauit *M.*, -uerit *IIQ* 23 a se fr. *G.*, ad se fr. *IIR*, se fr. *MQ*, refr. *X'*, ab se fr. 5 (*Beroald.*) 27 suam — coloniam *T*

qui e plebe regiones sibi reuisenti filios filiasue approp-
barent, singula nummorum milia pro singulis diuidebat.

47 Prouincias ualidiores et quas annuis magistratum
imperiis regi nec facile nec tutum erat, ipse suscepit,
ceteras proconsulibus sortito permisit; et tamen non-
nullas commutauit interdum atque ex utroque genere
plerasque saepius adiit. urbium quasdam, foederatas
sed ad exitium licentia praecipites, libertate priuauit,
alias aut aere alieno laborantis leuauit aut terrae motu
subuersas denuo condidit aut merita erga populum 10
R. allegantes Latinitate uel ciuitate donauit. nec est,
ut opinor, prouincia, excepta dum taxat Africa et
Sardinia, quam non adierit. in has fugato Sex. Pompeio
traicere ex Sicilia apparantem continuae et immo-
dicae tempestates inhibuerunt nec mox occasio aut 15
causa traiciendi fuit.

48 Regnorum quibus belli iure potitus est, praeter
pauca, aut isdem quibus ademerat reddidit aut alieni-
genis contribuit. reges socios etiam inter semet ipsos
necessitudinibus mutuis iunxit, promptissimus affinitatis 20
cuiusque atque amicitiae conciliator et fautor; nec aliter
uniuersos quam membra partisque imperii curae habuit,
rectorem quoqué solitus apponere aetate paruis aut
mente lapsis, donec adolescerent aut resipiscerent; ac
plurimorum liberos et educauit simul cum suis et in- 25
stituit.

49 Ex militaribus copiis legiones et auxilia prouin-
ciatim distribuit, classem Miseni et alteram Rauennae
ad tutelam Superi et Inferi maris conlocauit, ceterum
numerum partim in urbis partim in sui custodiam 30
adlegit dimissa Calaguritanorum manu, quam usque
ad deuictum Antonium, item Germanorum, quam usque
ad cladem Varianam inter armigeros circa se habuerat.
neque tamen umquam plures quam tres cohortes in

17 est om. *M* 18 aut *< haut >* *Polak* 22 partesque
GT, partemque *XN* 29 certum *edd. pr. (ulg.)* 30 suam *X*

urbe esse passus est easque sine castris, reliquas in hiberna et aestiu circa finitima oppida dimittere assuerat. quidquid autem ubique militum esset, ad certam stipendiiorum praemiorumque formulam adstrinxit 2
6 definitis pro gradu cuiusque et temporibus militiae et commodis missionum, ne aut aetate aut inopia post missionem sollicitari ad res nouas possent. utque perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos prosequendosque suppeteret, aerarium militare cum uecti-
10 galibus nouis constituit.

Et quo celerius ac sub manum adnuntiari cog- 3
noscique posset, quid in prouincia quaque gereretur, iuuenes primo modicis interuallis per militaris vias, dehinc uehicula disposuit. commodius id uisum est, ut 15 qui a loco idem perferunt litteras, interrogari quoque, si quid res exigant, possint. in diplomatis libellis- 50
que et epistulis signandis initio sp(h)inge usus est, mox imagine Magni Alexandri, nouissime sua, Dioscuridis manu scalpta, qua signare insecuri quoque principes 20 persenerarunt. ad epistulas omnis horarum quoque momenta nec diei modo sed et noctis, quibus datae significarentur, addebat.

Clementiae ciuitatisque eius multa et magna docu- 51
menta sunt. ne enumerem, quot et quos diuersarum 25 partium uenia et incolumitate donatos principem etiam in ciuitate locum tenere passus sit: Iunium Nouatum et Cassium Patauinum e plebe homines alterum pecunia, alterum leui exilio punire satis habuit, cum ille Agrippae iuuenis nomine asperrimam de se epistulam so in uulgus edidisset, hic conuiuio pleno proclamasset neque uotum sibi neque animum deesse confodiendi 20 eum. quadam uero cognitione, cum Aemilio Aeliano

11 manu *Ts* 15 a loco idem *Q* (iudicem post litteras 5
et sic pars edd., idem om. Roth), alicunde ei *Casaub.* (*sine ei*
Graev.), fort. aliquo 16 exigat *Steph.* 19 scalpta *Ern.*,
sculpta *Q* 24 ne] et ne *X'* quos] quam *Polak*

Cordubensi inter cetera crimina uel maxime obiceretur quod male opinari de Caesare soleret, conuersus ad accusatorem commotoque similis: uelim, inquit, hoc mibi probes; faciam sciat Aelianus et me lingua habere, plura enim de eo loquar; nec quicquam ultra aut statim aut postea inquisiit. Tiberio quoque de eadem re, sed violentius apud se per epistulam conquerenti ita rescripsit: aetati tuae, mi Tiberi, noli in hac re indulgere et nimium indignari quemquam esse, qui de me male loquatur; satis est enim, si hoc habemus ne quis nobis male facere possit.

52 Templa, quamuis sciret etiam proconsulibus decerni solere, in nulla tamen prouincia nisi communi suo Romaeque nomine recepit. nam in urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore; atque etiam argenteas statuas olim sibi positas conflauit omnis exqusitus> aureas cortinas Apollini Palatino dedicauit.

Dictaturam magna ui offerente populo genu nixus deiecta ab umeris toga nudo pectore deprecatus est. 20 53 domini appellationem ut maledictum et obprobrium semper exhorruit. cum spectante eo ludos pronuntiatum esset in mimo:

o dominum aequum et bonum!

et uniuersi quasi de ipso dictum exultantes comprebassent, et statim manu uultuque indecoras adulaciones repressit et insequenti die grauissimo corripuit edicto; dominumque se posthac appellari ne a liberis quidem aut nepotibus suis uel serio uel ioco passus est atque 2 eius modi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. non 30 temere urbe oppidoue ullo egressus aut quoquam in-

7 sed violentius *Pithoeus*, sedulo lentius *MGYP* (uiol. *V in marg.*), sedulo violentius *XN*, sed dolentius *Bentl.* semper *M* 8 iaetati *M*, pietati *δ* (*Bentl.*) 14 solere *om. T* 17 exque *iis Casaub.*, ex quisiis *MV* (*in M i prior exp. m. 2*), ex quis (quis *G*, quib; *S*) *rel. fort. exque is*

gressus est nisi uespera aut noctu, ne quem officii causa inquietaret. in consulatu pedibus fere, extra consulatum saepe adoperta sella per publicum incessit. promiscuis salutationibus admittebat et plebem, tanta 5 comitate adeuntium desideria excipiens, ut quendam ioco corripuerit, quod sic sibi libellum porrigeret dubitaret, quasi elephanto stipem. die senatus numquam 3 patres nisi in curia salutauit et quidem sedentis ac nominatim singulos nullo submonente; etiam discedens 10 eodem modo sedentibus ualere dicebat. officia cum multis mutuo exercuit, nec prius dies cuiusque sollemnes frequentare desiit, quam grandior iam natu et in turba quondam sponsaliorum die uexatus. Gallum Cerrinium senatorem minus sibi familiarem, sed cap- 15 tum repente oculis et ob <id> inedia[m] mori destinantem praesens consolando reuocauit ad uitam.

In senatu uerba facienti dictum est: non intellexi, 54 et ab alio: contra dicerem tibi, si locum haberem. interdum ob immodicas disceptantium altercationes e 20 curia per iram se proripienti quidam ingesserunt licere oportere senatoribus de re p. loqui. Antistius Labeo senatus lectione, cum uir uirum legeret, M. Lepidum hostem olim eius et tunc exulantem legit interrogatusque ab eo an essent alii digniores, suum quem- 25 que iudicium habere respondit. nec ideo libertas aut contumacia fraudi cuiquam fuit. etiam sparsos de se in 55 curia famosos libellos nec expauit et magna cura redarguit ac ne requisitis quidem auctoribus id modo censuit, cognoscendum posthac de iis, qui libellos aut 30 carmina ad infamiam cuiuspiam sub alieno nomine edant.

3 adaperta *Beroald.* 11 mutua *J. F. Gron.* 12 grandior iam natu *ed. pr Rom.*, grandi iam ornatu Ω , iam grandior natu ϵ , grandi iam natu 5 14 Cerrinium *v. Rohden*, terrinum *MVT*, terminum *G*, terrinum *X* 15 id inedia *ed. Bon. 1488*, inediā Ω 22 uir uirum *Torr.*, triumuirum Ω 23 exulantem *X'*, exultantem *rel. (at in R t ss.)* 27 et] nec *Torr.*, aut *Burm.*

56 Iocis quoque quorundam inuidiosis aut petulantibus
 lacesitus contra dixit edicto. et tamen ne de inhibenda
 testamentorum licentia quicquam constitueretur inter-
 cessit. quotiens magistratum comitiis interesset, tribus
 cum candidatis suis circuibat supplicabatque more 5
 sollemni. ferebat et ipse suffragium in tribu[s], ut
 unus e populo. testem se in iudiciis et interrogari et
 2 refelli aequissimo animo patiebatur. forum angustius
 fecit non ausus extorquere possessoribus proximas do-
 mos. numquam filios suos populo commendauit ut non 10
 adiceret: si merebuntur. eisdem praetextatis adhuc
 assurretum ab uniuersis in theatro et a stantibus
 plausum grauissime questus est. amicos ita magnos
 et potentes in ciuitate esse uoluit, ut tamen pari iure
 essent quo ceteri legibusque iudicariis aequae teneren- 15
 3 tur. cum Asprenas Nonius artius ei iunctus causam
 ueneficii accusante Cassio Seuero diceret, consuluit sena-
 tum, quid officii sui putaret; cunctari enim se,
 ne si superesset, eripere[t] legibus reum, sin
 decesset, destituere ac praedamnare amicum 20
 existimaretur; et consentientibus uniuersis sedit in
 subselliis per aliquot horas, uerum tacitus et ne lauda-
 4 tione quidem iudicali data. affuit et clientibus, sicut
 Scutario cuidam euocato quondam suo, qui postulabatur
 iniuriarum. unum omnino e reorum numero ac ne eum 25
 quidem nisi precibus eripuit, exorato coram iudicibus
 accusatore, Castricum, per quem de coniuratione
 Murenæ cognouerat.

57 Pro quibus meritis quanto opere dilectus sit, facile
 est aestimare. omitto senatus consulta, quia possunt 30
 uideri uel necessitate expressa uel uercundia. equites
 R. natalem eius sponte atque consensu biduo semper

² ne om. MTd (cf. l. 3) ³ ne senatus post licentia
 add. T, ne δ constitueret T ⁶ tribu Erasm., tribus Λ,
 tribubus Τς, tribu s<ua> Torr. ¹⁸ quid GN, quod rel.
 19 eripere Juncker ³² concessu Λ, in R ces in ras. fort.
 corr. ex consensu, ut est in edd. pr. Rom.

celebrarunt. omnes ordines in lacum Curti quotannis ex uoto pro salute eius stipem iaciebant, item Kal. Ian. stren[u]am in Capitolio etiam absenti, ex qua summa pretiosissima deorum simulacra mercatus uicatim dedi-
 5 cabat, ut Apollinem Sandaliarium et Iouem Tragoe-
 dum aliaque. in restitutio[n]e^m Palatinæ domus in- 2
 cendio absumptae ueterani, decuriae, tribus atque etiam singillatim e cetero genere hominum libentes ac pro facultate quisque pecunias contulerunt, delibante tantum
 10 modo eo summarum aceruos neque ex quoquam plus denario auferente. reuertentem ex prouincia non solum faustis ominibus, sed et modulatis carminibus pro-
 sequabantur. obseruatum etiam est, ne quotiens introiret urbem, supplicium de quoquam sumeretur. Pa- 58
 15 tris patriae cognomen uniuersi repentina maximoque consensu detulerunt ei: prima plebs legatione Antium missa; dein, quia non recipiebat, ineunti Romæ spectacula frequens et laureata; mox in curia senatus, neque decreto neque adclamatione, sed per Valerium Messa-
 20 lam is mandantibus cunctis: quod bonum, inquit, 2 faustumque sit tibi domuique tuae, Caesar Auguste! sic enim nos perpetuam felicitatem rei p. et laeta huic precari existimamus: senatus te consentiens cum populo R. consulatut
 25 patriæ patrem. cui lacrimans respondit Augustus his uerbis — ipsa enim, sicut Messalae, posui —: compos factus uotorum meorum, p. c., quid habeo aliud deos immortales precari, quam ut hunc consensum uestrum ad ultimum finem
 so uitae mihi perferre liceat?

Medico Antonio Musae, cuius opera ex ancipiti 59 morbo conualuerat, statuam aere conlato iuxta signum

3 strenam II^R conferebant post Capitolio add. Duker,
 fundebant Modd. 5 sandaliarum M^IG 6 restitutio[n]em
 II^R 7 abruptae X 12 ominibus G, omnibus rel., nominibus Torr. 23 ordini post huic add. Torr., urbi Oud.

BT Suetonius ed. Ihm I [1827]

6

- Aesculapi statuerunt. nonnulli patrum familiarum testamento cauerunt, ut ab heredibus suis praelato titulo uictimae in Capitolium ducerentur uotumque pro se solueretur, quod superstitem Augustum reliquissent. quaedam Italiae ciuitates diem, quo primum ad se 5 uenisset, initium anni fecerunt. prouinciarum pleraeque super templa et aras ludos quoque quinquennales paene 60 oppidatim constituerunt. reges amici atque socii et singuli in suo quisque regno Caesareas urbes condiderunt et cuncti simul aadem Iouis Olympii Athenis anti- 10 quitus incohata perficere communi sumptu destinauerunt Genioque eius dedicare; ac saepe regnis relictis non Romae modo sed et prouincias peragranti cotidiana officia togati ac sine regio insigni more clientium 15 praestiterunt.
- 61 Quoniam qualis in imperis ac magistratibus regendaque per terrarum orbem pace belloque re p. fuerit, exposui, referam nunc interiorem ac familiarem eius uitam quibusque moribus atque fortuna domi et inter 20 suos egerit a iuuenta usque ad supremum uitae diem.
- 2 Matrem amisit in primo consulatu, sororem Octavianam quinquagensimum et quartum agens aetatis annum. utrique cum praecipua officia uiuae praestitisset, etiam defunctae honores maximos tribuit.
- 62 Sponsam habuerat adulescens P. Seruili Isaurici 25 filiam, sed reconciliatus post primam discordiam Antonio, expostulantibus utriusque militibus ut et necessitudine aliqua iungerentur, priuignam eius Claudiam, Fulviae ex P. Cludio filiam, duxit uxorem uixdum nubilem ac simultate cum Fulvia socrum orta dimisit in- 30 tactam adhuc et uirginem. mox Scriboniam in matrimonium accepit nuptam ante duobus consularibus, ex altero etiam matrem. cum hac quoque diuortium fecit, pertaesus, ut scribit, morum peruersitatem eius,

³ uictimae *GXT* ⁵ se om. *M¹* ¹⁰ olimpici *T* ¹⁷ rei
p. *MIT²R* ³³ matrem *GIL²S*, matre *rel.*

ac statim Liuiam Drusillam matrimonio Tiberi Neronis et quidem praegnantem abduxit dilexitque et probauit unice ac perseueranter.

Ex Scribonia Iuliam, ex Liuia nihil liberorum tulit, 63
 6 cum maxime cuperet. infans, qui conceptus erat, immaturus est editus. Iuliam primum Marcello Octaviae sororis suae filio tantum quod pueritiam egresso, deinde, ut is obiit, M. Agrippae nuptum dedit exorata sorore, ut sibi genero cederet; nam tunc Agrippa alteram 10 Marcellarum habebat et ex ea liberos. hoc quoque 2 defuncto, multis ac diu, etiam ex equestri ordine, circumspectis condicionibus, Tiberium priuignum suum elegit coegeritque praegnantem uxorem et ex qua iam pater erat dimittere. M. Antonius scribit primum eum 15 Antonio filio suo despondisse Iuliam, dein Cotisoni Getarum regi, quo tempore sibi quoque in uicem filiam regis in matrimonium petisset.

Nepotes ex Agrippa et Iulia tres habuit C. et L. 64
 et Agrippam, neptes duas Iuliam et Agrippinam. Iuliam 20 L. Paulo censoris filio, Agrippinam Germanico sororis suae nepoti collocauit. Gaium et L. adoptauit domi per assem et libram emptos a patre Agrippa tenerosque adhuc ad curam rei p. admouit et consules designatos circum prouincias exercitusque dimisit. filiam 25 et neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret uetaretque loqui aut agere quicquam nisi propalam et quod in di[ut]urnos commentarios referretur; extra-neorum quidem coetu adeo prohibuit, ut L. Vinicio, claro decoro que iuueni, scripserit quondam parum 30 modeste fecisse eum, quod filiam suam Baias salutatum uenisset. nepotes et litteras et natare 3

15 cosoni* *M*, cosoni *GV* (*in V s in ras.*), cosini *X* 22 li-
 bam *MGV* et *pro u. l. R* 23 ad curam] curram *M*, curam
VL, curae *PST* 27 et quod *T'N*, et *rel.*, ut *Bentl.*, et <*ut*>
Büch. diurnos *Ns* commentario *M* 28 coetum *XN*
L. Vinicio ed Basil. 1533, l. uicinio (-no *V'R*) *MGVT*, lucinio
fere X 31 notare *Lips.*, fort recte

aliaque rudimenta per se plerumque docuit, ac nihil
aeque elaborauit quam ut imitarentur chirographum
suum; neque cenauit una, nisi ut in fmo lecto assi-
derent, neque iter fecit, nisi ut uehiculo anteirent aut
65 circa adequitarent. sed laetum eum atque fidentem et 5
subole et disciplina domus Fortuna destituit. Iulias,
filiam et neptem, omnibus probris contaminatas rele-
gauit; C. et L. in duodeuiginti mensium spatio amisit
ambos, Gaio in Lycia, Lucio Massiliae defunctis. ter-
tium nepotem Agrippam simulque priuignum Tiberium 10
adoptauit in foro lege curiata; ex quibus Agrippam
breui ob ingenium sordidum ac ferox abdicauit sepo-
suite Surrentum.

2 Aliquanto autem patientius mortem quam dedecora
suorum tulit. nam C. Lucique casu non adeo fractus, 15
de filia absens ac libello per quaestorem recitato notum
senatui fecit abstinuitque congressu hominum diu prae
pudore, etiam de necanda deliberauit. certe cum sub
idem tempus una ex consciis liberta Phoebe suspendio
uitam finisset, maluisse se ait Phoebes patrem 20
3 fuisse. relegatae usum uini omnemque delicatiorem
cultum ademit neque adiri a quoquam libero seruo[que]
nisi se consulto permisit, et ita ut certior fieret, qua
is aetate, qua statura, quo colore esset, etiam quibus
corporis notis uel cicatricibus. post quinquennium de- 25
mum ex insula in continentem lenioribusque paulo
condicionibus transtulit eam. nam ut omnino reuocaret,
exorari nullo modo potuit, deprecanti saepe p. R.
et pertinacius instanti tales filias talesque coniuges pro
4 contione inprecatus. ex nepte Iulia post damnationem 30

3 una] unquam Bentl. 8 mensuum MG (in M seq. spa-
tium), mensum Roth (cf. Aug. 40) 14 mortes Modd. (cf. Einh.
v. Car. 19) 16 de om. MGVL¹P²Q, ut de L³ filiae Q
19 foede &, corr. hic et l. 20 Pulfm. 20 foedes (fe- T, fe- P)
MVPT, fēde fere rel. 22 quopiam Casaub. seruoue ed.
Bas. 1518 in marg.

editum infantem adgnosci aliique uetuit. Agrippam
nihilo tractabiliorem, immo in dies amentiorem in insu-
lam transportauit saepsitque insuper custodia militum.
cauit etiam s. c. ut eodem loci in perpetuum contine-
5 retur. atque ad omnem et eius et Iuliarum mentionem
ingemiscens proclamare etiam solebat *(Hom. Il. III 40)*:

αἰδ’ ὄφελον ἄγαμός τ’ ἔμεναι ἄγονός τ’ ἀπολέσθαι
nec aliter eos appellare quam tris uomicas ac tria
carcinomata sua.

10 Amicitias neque facile admisit et constantissime reti- 68
nuit, non tantum uirtutes ac merita cuiusque digne
prosecutus, sed uitia quoque et delicta, dum taxat
modica, perpessus. neque enim temere ex omni numero
in amicitia eius afflicti reperientur praeter Saluidienum
15 Rufum, quem ad consulatum usque, et Cornelium Gal-
lum, quem ad praefecturam Aegypti, ex infima utrum-
que fortuna prouexerat. quorum alterum res nouas 2
molientem damnandum senatui tradidit, alteri ob in-
gratum et maliuolum animum domo et prouinciis suis
20 interdixit. sed Gallo quoque et accusatorum denun-
tiationibus et senatus consultis ad necem compulso
laudauit quidem pietatem tanto opere pro se indignan-
tium, ceterum et inlacrimauit et uicem suam conque-
stus est, quod sibi soli non liceret amicis, qua-
25 tenus uellet, irasci. reliqui potentia atque opibus 3
ad finem uitiae sui quisque ordinis principes floruerunt,
quanquam et offensis interuenientibus. desiderauit enim
nonnumquam, ne de pluribus referam, et M. Agrippae
patientiam et Maecenatis taciturnitatem, cum ille ex
so leui *(f)*rigoris suspicione et quod Marcellus sibi ante-
ferretur, Mytilenas se relictis omnibus contulisset, [et]

1 adcognosci *MVLΠQ*, cognosci *GR* (cf. *Claud. 12*) 14 sal-
uidienum Λ, corr. ed. Bas. 1533 24 est om. *MX* (ideo et
ante uicem eras. in *L*, fort. recte) 26 sui ed. Bas. 1533 (5?),
suae Λ 29 impatientiam *MGΠQ* 30 frigoris *Lips.* 31 et
del. Torr.

hic secretum de comperta Murenae coniuratione uxori Terentiae prodidisset.

4 Exegit et ipse in uicem ab amicis beniuolentiam mutuam, tam a defunctis quam a uiuis. nam quamuis minime appeteret hereditates, ut qui numquam ex ignoti testamento capere quicquam sustinuerit, amicorum tamen suprema iudicia morosissime pensitauit, neque dolore dissimulato, si parcus aut citra honorem uerborum, neque gaudio, si grate pieque quis se prosecutus fuisset. legata uel partes hereditatium a quibuscumque parentibus relictia sibi aut statim liberis eorum concedere aut, si pupillari aetate essent, die uirilis togae uel nuptiarum cum incremento restituere consueuerat.

67 Patronus dominusque non minus seuerus quam facilis et clemens multos libertorum in honore et usu maximo habuit, ut Licin[i]um et Celadum aliasque. Cossum seruum grauissime de se opinantem non ultra quam compedibus coercuit. Diomeden dispensatorem, a quo simul ambulante incurrenti repente fero apro per metum obiectus est, maluit timiditatis arguere quam noxae remque non minimi periculi, quia tamen fraus 2 aberat, in iocum uertit. idem Polum ex acceptissimis libertis mori coegit compertum adulterare matronas; Thallo a manu, quod pro epistula prodita denarios quingentos accepisset, crura ei fregit; paedagogum ministrosque C. fili, per occasionem ualitudinis mortisque eius superbe auareque in prouincia grassatos, oneratos graui pondere ceruicibus praecipitauit in flumen.

68 Prima iuuenta uariorum dedecorum infamiam subiit. Sextus Pompeius ut effeminatum insectatus est; M. Antonius adoptionem auunculi stupro meritum; item L. Marci frater, quasi pudicitiam delibatam a Caesare Aulo etiam Hirtio in Hispania trecentis milibus num-

13 constituerat T, consuerat X' 16 Licinum Torr. et Celadum Casaub., enceladum & 25 ei fregit} effregit *PIR* (*cf. Aug. 43*) 27 oneratis *T5*, fort. recte 31 *<ut>* adopt. *Bentl.*

5 mum substrauerit solitusque sit crura suburere nuce
 ardenti, quo mollior pilus surgeret. sed et populus
 quondam uniuersus ludorum die et accepit in contumeliam eius et adsensu maximo conprobauit uersum
 5 *(com. inc. frg. p. 143)* in scaena pronuntiatum de gallo
 Matris deum tympanizante:

uidesne, ut cinaedus orbem digito temperat?
 adulteria quidem exercuisse ne amici quidem negant,⁶⁹
 excusantes sane non libidine, sed ratione commissa,
 10 quo facilius consilia aduersariorum per cuiusque mulieres exquireret. M. Antonius super festinatas Liuiae
 nuptias obiecit et feminam consularem e triclinio uiri
 coram in cubiculum abductam, rursus in conuiuum
 rubentibus auriculis incomptiore capillo reductam; di-
 15 missam Scriboniam, quia liberius doluisse nimiam
 potentiam paucis; condiciones quaesitas per amicos,
 qui matres familias et adultas aetate uirgines denuda-
 rent atque perspicerent, tamquam Toranio mangone
 uendente. scribit etiam ad ipsum haec familiariter 2
 20 adhuc necdum plane inimicus aut hostis: quid te
 mutauit? quod reginam ineo? uxor mea est.
 nunc coepi an abhinc annos nouem? tu deinde
 solam Drusillam inis? ita ualeas, uti tu, hanc
 epistulam cum leges, non inieris Tertullam aut
 25 Terentillam aut Rufillam aut Saluiam Titisen-
 niam aut omnes. an refert, ubi et in qua ar-
 rigas?

Cena quoque eius secretior in fabulis fuit, quae 70
 uulgo δωδεκάθεος vocabatur; in qua deorum dearum-
 so que habitu discubuisse conuiuas et ipsum pro Apolline
 ornatum non Antoni modo epistulae singulorum nomina

4 uersum — pronuntiatum *II'Q*, uersu (-so *V*) — pronun-
 tiatio rel. 5 in om. 5 7 uides *HG*, uiden *Torr.* 12 obiicit
Bentl. uiro 5 14 et dimissam *T* 16 et conditiones *T*
 17 adulta *Bentl.* 18 toranio *X*, thor- rel. (*cf. Aug. 27*)
 23 uti] ut *X* 26 quam 5

amarissime enumerantis exprobrant, sed et sine auctore
notissimi uersus (*FPR p. 340*):

5

cum primum istorum conduxit mensa choragum,
sexque deos uidit **Mallia** sexque deas,
impia dum Phoebi Caesar mendacia ludit,
dum noua diuorum cenat adulteria:
omnia se a terris tunc numina declinarunt,
fugit et auratos Iuppiter ipse thronos.

2 auxit cenae rumorem summa tunc in ciuitate penuria
ac fames, adclamatumque est postridie: omne frumen- 10
tum deos comedisse et Caesarem esse plane
Apollinem, sed Tortorem, quo cognomine is deus
quadam in parte urbis colebatur. notatus est et ut
pretiosae supellectilis Corinthiorumque praecupidus et
aleae indulgens. nam et proscriptionis tempore ad sta- 15
tuam eius ascriptum est (*FPR p. 341*):

20

pater argentarius, ego Corinthiarius,
cum existimaretur quosdam propter uasa Corinthia inter
proscriptos curasse referendos; et deinde bello Siciliensi
epigramma (*FPR p. 341*) uulgatum est:

postquam bis classe uictus naues perdidit,
aliquando ut uincat, ludit assidue aleam.

71 ex quibus siue criminibus siue maledictis infamiam
impudicitiae facillime refutauit et praesentis et posterae
uitae castitate; item lautiarum inuidiam, cum et 25
Alexandria capta nihil sibi praeter unum murrinum
calicem ex instrumento regio retinuerit et mox uasa
aurea assiduissimi usus conflauerit omnia. circa libi-
dines haesit, postea quoque, ut ferunt, ad uitiandas

¹ enumerantes *X* ³ mimum *Heins.* ⁵ iustum *II'Q.*
histrorum *Heins.* ⁶ choragi *Heins.* ⁸ curat *Mähly* ¹⁰ to-
¹⁴ suppellectili *MGV* (corr. *V in marg.*) ¹⁹ inde
MX (in *T*), inde *GV* ²⁶ myrr- uel myrrh- *codd.*

virgines promptior, quae sibi undique etiam ab uxore conquirerentur. aleae rumorem nullo modo expauit lusitque simpliciter et palam oblectamenti causa etiam senex ac praeterquam Decembri mense aliis quoque ⁶ festis et profestis diebus. nec id dubium est. auto- 2 grapha quadam epistula: cenaui, ait, mi Tiberi, cum isdem; accesserunt conuiuae Vinicius et Silius pater. inter cenam lusimus geronticos et heri et hodie; talis enim iactatis, ut quisque canem ¹⁰ aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat uniuersos, qui Venerem iecerat. et rursus ³ aliis litteris: nos, mi Tiberi, Quinquatus satis iucunde egimus; lusimus enim per omnis dies ¹⁵ forumque aleatorum calfecimus. frater tuus magnis clamoribus rem gessit; ad summam tamen perdidit non multum, sed ex magnis detrimentis praeter spem paulatim retractum est. ego perdidii uiginti milia nummum meo nomine, ²⁰ sed cum effuse in lusu liberalis fuisse, ut soleo plerumque. nam si quas manus remisi cuique exegisset aut retinuisse quod cuique donauit, uicisset uel quinquaginta milia sed hoc malo; benignitas enim mea me ad caelestem ²⁵ gloriam efferet. scribit ad filiam: misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis conuiuis dederam, si uellent inter se inter cenam uel talis uel par impar ludere.

In ceteris partibus uitae continentissimum constat ⁷²
30 ac sine suspicione ullius uitii. habitauit primo iuxta

¹ pronior *Bentl.* ⁴ alias *Modd.* ⁵ id *om. X* ^{10 aut]}
ad *J. Marguardt* ¹³ quinquatriis *GXT* ¹⁵ aleatorium
Sabell. (*edd.*) ¹⁸ retractatum *M*, retractus *X* (*in L us in ras.*)
²⁰ liberali *X* ²⁵ *<et>* scribit *Büch.* scr. ad f. *om. GVT*
(*in GV spatium uacuum relicturn*) ²⁶ quot *Lips.* ²⁷ inter
se del. *Torr.* ²⁹ fuisse constat *IPST* (*edd.*)

Romanum forum supra Scalas anularias, in domo quae
Calui oratoris fuerat; postea in Palatiō, sed nihilo
minus aedibus modicis Hortensianis, et neque laxitate
neque cultu conspicuis, ut in quibus porticus breues
essent Albanarum columnarum et sine marmore ullo aut 5
insigni pauimento conclauia. ac per annos amplius
quadraginta eodem cubiculo hieme et aestate mansit,
quamvis parum salubrem ualitudini suae urbem hieme
2 experiretur assidueque in urbe hiemaret. si quando
quid secreto aut sine interpellatione agere proposuisset, 10
erat illi locus in edito singularis, quem Syracusas et
technyphion uocabat: hoc transibat aut in alicuius
libertorum suburbanum; aeger autem in domo Maece-
natis cubabat. ex secessibus praecipue frequentauit
maritima insulasque Campaniae aut proxima urbi oppida, 15
Lanuuum, Praeneste, Tibur, ubi etiam in porticibus
3 Herculis templi persaepe ius dixit. ampla et operosa
praetoria grauabatur. et neptis quidem suae Iuliae,
profuse ab ea extracta, etiam diruit ad solum, sua uero
quamvis modica non tam statuarum tabularumque pic- 20
tarum ornatu quam xystis et nemoribus excoluit rebus-
que uetustate ac raritate notabilibus, qualia sunt Ca-
preis immanium beluarum ferarumque membra prae-
grandia, quae dicuntur gigantum ossa, et arma heroum.
73 instrumenti eius et supellectilis parsimonia appetet 25
etiam nunc residuis lectis atque mensis, quorum plera-
que uix priuatae elegantiae sint. ne toro quidem cu-
buuisse aiunt nisi humili et modice instrato. ueste non
temere alia quam domestica usus est, ab sorore et uxore
et filia neptibusque confecta; togis neque restrictis so
neque fusis, clavo nec lato nec angusto, calciamentis

1 Romanum (-orum X) *del.* Torr. 9 assidueque - hiemauit
Mähly transponens post mansit in urbem MG, extra urbem
(urbe V) X' 12 τεχνύφιον (*uel τεγνύφιον*) Bentl., tegnophion Ω,
technophyon (*τεχνόφυον*) uulg. 23 belluarum MT 26 quo-
rum *Sabell.* quarum Ω 29 quam post usus est *transp.* Torr.

altiusculis, ut procerior quam erat uideretur. et fo-
renzia autem et calceos numquam non intra cubiculum
habuit ad subitos repentinatosque casus parata.

Conuiuabatur assidue nec umquam nisi recta, non 74
 5 sine magno ordinum hominumque dilectu. Valerius
Messala tradit, neminem umquam libertinorum adhibi-
tum ab eo cenae excepto Mena, sed asserto in in-
genuitatem post proditam Sexti Pompei classem. ipse
scribit, inuitasse se quondam, in cuius uilla maneret,
 10 qui speculator suus olim fuisse. conuiuia nonnumquam
et serius inibat et maturius relinquebat, cum conuiuae
et cenare inciperent, prius quam ille discumberet, et
permanerent digresso eo. cenam ternis ferculis aut cum
abundantissime senis praebebat, ut non nimio sumptu,
 15 ita summa comitate. nam et ad communionem sermonis
tacentis uel summissim fabulantis prouocabat, et aut
acro^amata et histriones aut etiam triniales ex circo
ludⁱos interponebat ac frequentius areatalogos.

Festos et sollemnes dies profusissime, nonnumquam 75
 20 tantum ioculariter celebrabat. Saturnalibus, et si quando
alias libuisset, modo munera diuidebat, uestem et aurum
et argentum, modo nummos omnis notae, etiam ueteres
regios ac peregrinos, interdum nihil praeter cilicia et
spongias et rutabula et forpices atque alia id genus
 25 titulis obscuris et ambiguis. solebat et inaequalissima-
rum rerum sortes et auersas tabularum picturas in
conuiuio uenditare incertoque casu spem mercantium
uel frustrari uel explere, ita ut per singulos lectos lici-
tatio fieret et seu iactura seu lucrum communicaretur.
 30 cibi — nam ne haec quidem omiserim — minimi erat 76
atque uulgaris fere. secundarium panem et pisciculos

6 mensala tradidit *M* 9 quendam *XII R* 13 fericulis
GR 17 cromata *M¹*, corr. *Sabell.* 18 ludios *Beroald.*
 20 uulgariter *Mähly* 26 aduersas *VS*, auersa (et tum
pictarum) *Bentl.* plictura *M¹*, plicturas *M² VR* (*rectene?*)
 30 erant *M*

minutos et caseum bibulum manu pressum et ficos
uirides biferas maxime appetebat; uescebaturque et ante
cenam quocumque tempore et loco, quo stomachus
desiderasset. uerba ipsius ex epistulis sunt: nos in
2 essedo panem et palmulas gustauimus. et iterum: 5
dum lectica ex regia domum redeo, panis unciam
cum paucis acinis uuae duracinae co-
medi. et rursus: ne Iudaeus quidem, mi Tiberi,
tam diligenter sabbatis ieunium seruat quam
ego hodie seruauit, qui in balineo demum post 10
horam primam noctis duas buccas manducaui
prius quam ungui inciperem. ex hac inobseruantia
nonnumquam uel ante initum uel post dimissum con-
uiuium solus cenitabat, cum pleno conuiuio nihil tan-
7 geret. uini quoque natura parcissimus erat. non am- 15
plius ter bibere eum solitum super cenam in castris
apud Mutinam, Cornelius Nepos tradit. postea quotiens
largissime se inuitaret, senos sextantes non excessit,
aut si excessisset, reiciebat. et maxime delectatus est
Raetico neque temere interdiu bibt. pro potionе sume- 20
bat perfusum aqua frigida panem aut cucumeris fru-
stum uel lactuculae thyrum aut recens aridumue po-
mum suci uinosioris.
78 Post cibum meridianum, ita ut uestitus calciatusque
erat, reiectis pedibus paulisper conquiescebat opposita 25
ad oculos manu. a cena in lecticulam se lucubratoriam
recipiebat; ibi, donec residua diurni actus aut omnia
aut ex maxima parte conficeret, ad multam noctem
permanebat. in lectum inde transgressus non amplius
cum plurimum quam septem horas dormiebat, ac ne so- 30
eas quidem continuas, sed ut in illo temporis spatio
2 ter aut quater expergisceretur. si interruptum somnum

1 bubulum 5 (edd.) ficus *GX* 2 et om. *H* 3 et] quo
X quo om. *H*, del. *Egn.* 10 balneo *M²HGXII* 11 bu-
 ceas *II¹*, buceas *II²R* (edd.), buccatas *H* 28 ex *PQXG³* (at
 in *L* x in *ras.*), ea rel., e *Benil.* (maxima ex p. *N*)

reciperare, ut euenit, non posset, lectoribus aut fabulatoribus arcessitis resumebat producebatque ultra primam saepe lucem. nec in tenebris uigilauit umquam nisi assidente aliquo. matutina uigilia offendebatur; ac 5 si uel officii uel sacri causa maturius uigilandum esset, ne id contra commodum faceret, in proximo cuiuscumque domesticorum cenaculo manebat. sic quoque saepe indigenſ ſomni, et dum per uicos deportaretur et depoſita lectica inter aliquas moras condormiebat.

10 Forma fuit eximia et per omnes aetatis gradus 79 uenustissima, quamquam et omnis lenocinii neglegens; in capite coimendo tam incuriosus, ut raptim compluribus simul tonsoribus operam daret ac modo tenderet modo raderet barbam eoque ipſo tempore aut 15 legeret aliiquid aut etiam ſcriberet. uultu erat uel in sermone uel tacitus adeo tranquillo serenoque, ut quidam e primoribus Galliarum confessus sit inter ſuos, eo ſe inhibitum ac remollitum, quo minus, ut destinarat, in transitu Alpium per simulationem conloquii 20 propius admissus in praecipitum propelleret. oculos 2 habuit claros ac nitidos, quibus etiam existimari uolebat inesse quiddam diuini uigoris, gaudebatque, ſi qui ſibi acrius contuenti quasi ad fulgorem ſolis uultum ſummitteret; ſed in ſenecta ſinistro minus uidit; dentes 25 raros et exiguos et ſcabros; capillum leuiter inflexum et subflauum; ſupercilia coniuncta; mediocres aures; naſum et a ſummo eminentiorem et ab imo deductiorem; colorem inter aquilum candidumque; ſtaturam breuem, — quam tamen Iulius Marathus libertus ^tetiam 30 memoriam eius quinque pedum et dodrantis fuſſe tradit —, ſed quae commoditate et aequitate membro-

5 euigilandum *Casaub.* 8 cum — deportaretur uel dum — deportatur *Düpov* (*hoc iam B.-Crus.*) 9 condormiscebat *Bentl.*
29 etiam in memoriam *X*, et a memoria *Lips.*, in memoria uitae *Casaub.*, et in memoriam *Büch.* 31 aequalitate *Casaub.*
ex Einhardo

rum occuleretur, ut non nisi ex comparatione astantis alicuius procerioris intellegi posset.

80 Corpore traditur maculoso dispersis per pectus atque aluum genetiuis notis in modum et ordinem ac numerum stellarum caelestis ursae, sed et callis quibusdam ex prurigine corporis adsiduoque et uehementi strigilis usu plurifariam concretis ad impetiginis formam. coxendice et femore et crure sinistro non perinde ualebat, ut saepe etiam inclaudicaret; sed remedio harenarum atque harundinum confirmabatur. dextrae quoque manus digitum salutarem tam imbecillum interdum sentiebat, ut torpem contractumque frigore uix cornei circuli supplemento scripturae admoueret. questus est et de uesica, cuius dolore calculis demum per urinam eiectis leuabatur.

81 Graues et periculosas ualitudines per omnem uitam aliquot expertus est; praecipue Cantabria domita, cum etiam destillationibus iocinere uitiato ad desperationem redactus contrariam et ancipitem rationem medendi necessario subiit: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus auctore Antonio Musa.

2 Quasdam et anniuersarias ac tempore certo recurrentes experiebatur; nam sub natalem suum plerumque languebat; et initio ueris praecordiorum inflatione tempatabatur, austrinis autem tempestatibus grauedine. quare quassato corpore neque frigora neque aestus facile tolerabat. hieme quaternis cum pingui toga tunicis et subucula e(t) thorace laneo et feminalibus et tibialibus muniebatur, aestate apertis cubiculi foribus ac saepe in peristylo saline aqua atque etiam uentilante aliquo cubabat. solis uero ne hiberni quidem patiens, domi quoque non nisi petasatus sub diuo spatiabatur. itinera

7 strigili (-guli G) *MGV*, strigit *V in marg.* 8 coxain-dice *Ω*, corr. *saec. XV* 9 inde claudicaret *L³s* (uno pede claudicaret *Einhard.*) 10 herenarum *ΠQ et pro u. l. R*, habenarum *Triller* 18 destill- *Torr.*, distill- *Ω* 25 grauidine *M¹GQ* 28 subuculaethorace *Ω*, corr. *Beroald.*

lectica et noctibus fere eaque lenta ac minuta faciebat,
ut Praeneste uel Tibur biduo procederet; ac si quo
peruenire mari posset, potius nauigabat. uerum tantam ²
infirmitatem magna cura tuebatur, in primis lauandi
⁵ raritate; unguebatur enim saepius aut sudabat ad flam-
mam, deinde perfundebatur egelida aqua uel sole multo
tepefacta. at quotiens neruorum causa marinis Albulis-
que calidis utendum esset, contentus hoc erat ut in-
sidens ligneo solio, quod ipse Hispanico uerbo duretam
¹⁰ uocabat, manus ac pedes alternis iactaret

Exercitationes campestres equorum et armorum ⁸³
statim post ciuilia bella omisit et ad pilam primo
folliculumque transiit, mox nihil aliud quam uectabatur
et deambulabat, ita ut in extremis spatiis subsultim
¹⁵ decurreret ^t sestertio uel lodicula inuolutus. animi la-
xandi causa modo piscabatur hamo, modo talis aut
ocellatis nucibusque ludebat cum pueris minutis, quos
facie et garrulitate amabilis undique conquirebat, prae-
cipue Mauros et Syros. nam pumilos atque distortos
²⁰ et omnis generis eiusdem ut ludibria naturae malique
ominis abhorrebat.

Eloquentiam studiaque liberalia ab aetate prima ⁸⁴
et cupide et laboriosissime exercuit. Mutinensi bello in
tanta mole rerum et legisse et scripsisse et declamasce
²⁵ cotidie traditur. nam deinceps neque in senatu neque
apud populum neque apud milites locutus est umquam
nisi meditata et composita oratione, quamuis non defi-
ceretur ad subita extemporali facultate. ac ne pericu-
² lum memoriae adiret aut in ediscendo tempus absu-
³⁰ meret, instituit recitare omnia. sermones quoque cum
singulis atque etiam cum Liuia sua grauiores non nisi

² tibur *T*, tiburi *rel.* (*inde in biduo Oud.*) ⁴ in *om.*
MGVL ⁷ at] aut *Roth* calidis albulisque *Torr.* ¹² pi-
lam] primam *M* ¹⁵ segestro *Cuiacius*, segestria *Roth*
¹⁸ facie *T*, facile *rel.* ¹⁹ amabilis *MGVQ¹*, -es *rel.* ²⁷ deficeret *X* ²⁹ absumeret *S²5.*
assumeret (*ads-* *VPS¹*) *rel.* (*Ω*)

scriptos et e libello habebat, ne plus minusue loqueretur ex tempore. pronuntiabat dulci et proprio quodam oris sono dabatque assidue phonasco operam; sed nonnumquam infirmatis faucibus paeconis uoce ad populum contionatus est.

85 Multa uarii generis prosa oratione composuit, ex quibus nonnulla in coetu familiarium uelut in auditorio recitauit, sicut rescripta Bruto de Catone, quae uolumina cum iam senior ex magna parte legisset, fatigatus Tiberio tradidit perlegenda; item hortationes ad philosophiam, et aliqua de uita sua, quam tredecim libris Cantabrico tenuis bello nec ultra exposuit. poetica summatim attigit. unus liber extat scriptus ab eo hexametris uersibus, cuius et argumentum et titulus est Sicilia; extat alter aequa modicus epigramma- tum, quae fere tempore balinei meditabatur. nam tragediam magno impetu exorsus, non succedenti stilo, aboleuit quaerentibusque amicis, quidnam Ajax ageret, respondit Aiacem suum in spongiam incubuisse.

86 Genus eloquendi securtus est elegans et temperatum uitatis sententiarum ineptiis atque concinnitate et reconditorum uerborum, ut ipse dicit, fetoribus; praecipuamque curam duxit sensum animi quam aperi- tissime exprimere. quod quo facilius efficeret aut nec ubi lectorem uel auditorem obturbaret ac moraretur, neque praepositiones urbibus addere neque coniunctiones saepius iterare dubitauit, quae detractae afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiam augent. cacozelos et anti- quarios, ut diuerso genere uitiosos, pari fastidio spreuit exagitabatque nonnumquam; in primis Maecenatem suum, cuius myrobrechis, ut ait, cincinnos usque quaque persequitur et imitando per iocum irridet. sed nec Tiberio parcit et exoletas interdum et reconditas

¹ scriptos ς , scriptis Ω , in scriptis ς , de scripto *Modd.*
³ phonasco *M^T*, -nusco *G* ¹² poeticam *PQ* ¹⁶ balnei
M²XII ¹⁷ succidente *PQ* ²⁶ ubibus *G*, uerbis *L³T ς*
³³ ut exol. *Bentl.*

uoces aucupanti. M. quidem Antonium ut insanum increpat, quasi ea scribentem, quae mirentur potius homines quam intellegant; deinde ludens malum et inconsans in eligendo genere dicendi ingenium eius, addit
6 haec: tuque dubitas, Cimberne Annius an Vera- 8
nius Flaccus imitandi sint tibi, ita ut uerbis,
quae Crispus Sallustius excerptis ex Originibus
Catonis, utaris? an potius Asiaticorum oratorum inani[bus] sententiis uerborum uolubili-
10 tas in nostrum sermonem transferenda? et quadam epistula Agrippinae neptis ingenium conlaudans:
sed opus est, inquit, dare te operam, ne moleste
scribas et loquaris.

Cotidiano sermone quaedam frequentius et nota- 87
26 biliter usurpasse eum, litterae ipsius autographae ostentant, in quibus identidem, cum aliquos numquam soluturos significare uult, ad K(a)l(endas) Graecas soluturos ait; et cum hortatur ferenda esse praesentia, qualiacumque sint: contenti simus hoc Catone; et
20 ad exprimiendam festinatae rei uelocitatem: celerius quam asparagi cocuntur. ponit assidue et pro stulto baceolum apud pullum pulleiaceum et pro cerrito uacerrosum et uapide se habere pro male et betizare pro languere, quod uulgo lachanizare dicitur;
25 item simus pro sumus et domos genetiuo casu singulari pro domuos. nec umquam aliter haec duo, ne quis mendam magis quam consuetudinem putet.

Notaui et in chirographo eius illa praecipue: non 3
diuidit uerba nec ab extrema parte uersuum abundantis

4 ingenium T', om. rel., iudicium Bentl. recte puto 5 an]
ac Bentl. fort. recte, aut F. A. Wolf Verrius Beroald., Granius
Casaub. 9 inanis I. F. Gron. 12 sed] et M 19 sumus
MGL¹P¹ 22 baculum Erasm. apud pullum] et pro pullo
S5 (uulg.), aut pullum (et tum gallinaceum) Bentl., ut pullum
Roth, caput aut pullum Becker pullaceum ed. Ald. 1516 al.
24 quod — dicitur del. Polak 25 domuos Ritschl 26 domus
T (edd.) 29 diuidit P¹S¹T₅, diuidit et T, diuidite rel.

litteras in alterum transfert, sed ibidem statim subicit
 88 circumducitque. orthographiam, id est formulam rationemque scribendi a grammaticis institutam, non adeo custodi*[i]t* ac uidetur eorum potius sequi opinionem, qui perinde scribendum ac loquamus existiment. nam 5 quod saepe non litteras modo sed syllabas aut permuat aut praeterit, communis hominum error est. nec ego id notarem, nisi mihi mirum uideretur tradidisse aliquos, legato eum consulari successórem dedisse ut rudi et indocto, cuius manu ixi pro ipsi scriptum anim- 10 aduerterit. quotiens autem per notas scribit, B pro A, C pro B ac deinceps eadem ratione sequentis litteras ponit; pro X autem duplex A.

89 Ne Graecarum quidem disciplinarum leuiore studio tenebatur. in quibus et ipsis praestabat largiter magistro dicendi usus Apollodoro Pergameno, quem iam grandem natu Apolloniam quoque secum ab urbe iuuenis adhuc eduxerat, deinde eruditione etiam uaria repletus [s]per Arei philosophi filiorumque eius Dionysi et Nicanoris contubernium; non tamen ut aut loqueretur expedita aut componere aliquid auderet; nam et si quid res exigeret, Latine formabat uertendumque alii dabat. sed plane poematum quoque non imperitus, delectabatur etiam comoedia ueteri et saepe eam exhibuit spectaculis publicis. In euoluendis utriusque linguae auctori- 25 bus nihil aequa sectabatur, quam praecepta et exempla publice uel priuatum salubria, eaque ad uerbum excerpta aut ad domesticos aut ad exercituum prouinciarumque rectores aut ad urbis magistratus plerumque mittebat, prout quique monitione indigerent. etiam 30 libros totos et senatui recitauit et populo notos per

4 custodit *Q5* 7 praeterit *MGV* 12 C. pro hac *M*
 19 sperarei *MGV*, *om. X*, *corr. Salm.* 20 contubernium
 (contintib- *V*) *MVL*¹, contubernio *II R* init post contub.
 add. *X* 22 dabat, sed plane. *disting. Bentl.* 28 exercitum
 codd. *praeter GNL*³

edictum saepe fecit, ut orationes Q. Metelli de prole augenda et Rutili de modo aedificiorum, quo magis persuaderet utramque rem non a se primo animaduersam, sed antiquis iam tunc curae fuisse.

5 Ingenia saeculi sui omnibus modis fouit. recitantis 3 et benigne et patienter audiit, nec tantum carmina et historias, sed et orationes et dialogos. componi tamen aliquid de se nisi et serio et a praestantissimis offendebatur, admonebatque praetores ne paterentur nomen 10 suum commissionibus obsolefieri.

Circa religiones talem accepimus. tonitrua et fulgura paulo infirmius expauescebat, ut semper et ubique pellem uituli marini circumferret pro remedio atque ad omnem maioris tempestatis suspicionem in abditum 15 et concamaratum locum se reciperet, consternatus olim per nocturnum iter transcursu fulguris, ut praediximus *(cap. 29)*.

Somnia neque sua neque aliena de se neglegebant. 91
Philipensi acie quamuis statuisset non egredi tabernaculo propter ualitudinem, egressus est tamen amici somnio monitus; cessitque res prospere, quando captis castris lectica eius, quasi ibi cubans remansisset, concursu hostium confossa atque lacerata est. ipse per omne uer plurima et formidulosissima et uana et irrita 25 uidebat, reliquo tempore rariora et minus uana. cum 2 dedicatam in Capitolio aedem Tonanti Ioui assidue frequentaret, somniauit queri Capitolinum Iouem cultores sibi abduci seque respondisse Tonantem pro ianitore ei appositum; ideoque mox tintinnabulis fastigium aedis 30 redimiit, quod ea fere ianuis dependebant. ex nocturno

1 orationesque (-q: *M*, -quae *MR*) *MVT*, orationeq; *G*, orationes *X* 3 a] ad *M*, ab *Roth* 15 concamer- *codd. praeter MV* 23 est. ipse *T'P²*, ipse ēi *M*, ipse ē *G*, ipse et *V*, ipse *LP¹* 24 ut *uana Modd.* 26 *populus post Ioui suppl. Madv.*, uolcus *Mähly*, ciuitas *Büch.* frequentarent *B.-Crus.* 30 dependeant *Bentl.*, *Oud.*

uisu etiam stipem quotannis die certo emendicabat a populo cauam manum asses porrigentibus praebens.

- 92 Auspicia et omina quaedam pro certissimis obseruabant: si mane sibi calceus perperam ac sinister pro dextro induceretur, ut dirum; si terra mariue ingrediente se longinquam profectionem forte rorasset, ut laetum maturique et prosperi redditus. sed et ostentis praecipue mouebatur. enatam inter iuncturas lapidum ante domum suam palmam in conpluuium deorum Penatiuum transtulit, utque coalesceret magno opere curauit.
- 2 apud insulam Capreas ueterimae ilicis demissos iam ad terram languentisque ramos conualuisse aduentu suo, adeo laetus est, ut eas cum re p. Neapolitanorum permuttererit Aenaria data. obseruabat et dies quosdam, ne aut postridie nundinas quoquam proficiseretur aut Nonis quicquam rei seriae incoharet; nihil in hoc quidem aliud deuitans, ut ad Tiberium scribit, quam *δυσφημίαν* nominis.
- 93 Peregrinarum caerimoniarum sicut ueteres ac praeceptas reuerentissime coluit, ita ceteras contemptui habuit. namque Athenis initiatus, cum postea Romae pro tribunali de priuilegio sacerdotum Atticae Cereris cognosceret et quaedam secretiora proponerentur, dimisso consilio et corona circumstantium solus audit disceptantes. at contra non modo in peragranda Aegypto paulo deflectere ad uisendum Apin supersedit, sed et Gaium nepotem, quod Iudeam praeteruehens apud Hierosolyma[m] non supplicasset, conlaudauit.
- 94 Et quoniam ad haec uentum est, non ab re fuerit subtexere, quae ei prius quam nasceretur et ipso natali die ac deinceps euenerint, quibus futura magnitudo eius et perpetua felicitas sperari animaduertique posset.
- 2 Velitis antiquitus tacta de caelo parte muri respon-

1 a] e M 8 ea natam ^{eo ut} M 11 dimissos MG 13 eas ^o
M, eam Benil. 17 in aliud *M* 19 receptas *Beroald.*, p(*opulo*)
R: receptas *Oud.* 28 Hierosolyma *Burm.*

sum est eius oppidi ciuem quandoque rerum potiturum; qua fiducia Veliterni et tunc statim et postea saepius paene ad exitum sui cum populo R. belligerauerant; sero tandem documentis apparuit ostentum illud Augusti 5 potentiam portendisse.

Auctor est Julius Marathus, ante paucos quam nas- 3 ceretur menses prodigium Romae factum publice, quo denuntiabatur, regem p(opulo) R(omano) naturam parturire; senatum exterritum censuisse, ne quis illo anno 10 genitus educaretur; eos qui grauidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse ne senatus consultum ad aerarium deferretur.

In Asclepiadis Mendetis Theologumenon libris lego, 4 Atiam, cum ad sollempne Apollinis sacrum media nocte 15 uenisset, posita in templo lectica, dum ceterae matronae dormirent, obdormisse; draconem repente irrepsisse ad eam pauloque post egressum; illam expegefactam quasi a concubitu mariti purificasse se; et statim in corpore eius extitisse maculam uelut picti draconis nec 20 potuisse umquam exigi, adeo ut mox publicis balineis perpetuo abstinuerit; Augustum natum mense decimo et ob hoc Apollinis filium existimatum. eadem Atia, prius quam pareret, somniauit intestina sua ferri ad sidera explicarique per omnem terrarum et caeli ambi- 25 tum. somniauit et pater Octauius utero Atiae iubar solis exortum.

Quo natus est die, cum de Catilinae coniuratione 5 ageretur in curia et Octauius ob uxorius puerperium serius affuisset, nota ac uulgata res est P. Nigidium 30 comperta morae causa, ut horam quoque partus acceperit, affirmasse dominum terrarum orbi natum. Octauio postea, cum per secreta Thraciae exercitum

1 est om. *MGV* eius om. *LP'S* 3 belligerauerunt *X*
 15 uenisset et *M* 16 dormirent] domum irent *Graev.* (dormitum domum irent *M. Hertz*), conuenirent *Bentl.*, coirent
Madv., domi dormirent *Wissowa*, adorarent *Büch.* 18 ma-
 rito *M* 20 eximi *X* balneis *G'II* 24 terram *MX'*

duceret, in Liberi patris luco barbara caerimonia de filio consulenti, idem affirmatum est a sacerdotibus, quod infuso super altaria mero tantum flammae emicuisset, ut supergressa fastigium templi ad caelum usque ferretur, unique omnino Magno Alexandro apud ⁵ easdem aras sacrificanti simile prouenisset ostentum.

6 atque etiam sequenti statim nocte uidere uisus est filium mortali specie ampliorem, cum fulmine et sceptro exuuiisque Iouis Optimi Maximi ac radiata corona, super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus. infans adhuc, ut scriptum apud C. Drusum extat, repositus uespere in cunas a nutricula loco plano, postera luce non comparuit diuque quaesitus tandem in altissima turri repertus est iacens contra solis exortum. ¹⁵

7 Cum primum fari coepisset, in auito suburbano obstreptoris forte ranas silere iussit, atque ex eo negantur ibi ranae coaxare. ad quartum lapidem Campanae uiae in nemore prandenti ex inprouiso aquila panem ei e manu rapuit et, cum altissime euolasset, ²⁰ rursus ex inprouiso leniter delapsa reddidit.

8 Q. Catulus post dedicatum Capitolium duabus continuis noctibus somniauit: prima, Iouem Optimum Maximum e praetextatis compluribus circum aram ludentibus unum secreuisse atque in eius sinum signum rei p. quod ²⁵ manu gestaret reposuisse; at inseuenti, animaduertisse se in gremio Capitolini Iouis eundem puerum, quem cum detrahi iussisset, prohibitum monitu dei, tamquam is ad tutelam rei p. educaretur; ac die proximo obuium sibi Augustum, cum incognitum alias haberet, ³⁰

³ flamma *Modd. fort. recte* ⁵ olimque *X* ⁶ sacrificante *MG* prouenisse *Bentl.* ¹¹ C.] Caesarem *Müller apud B.-Crus.* ¹⁶ autiu (-tii *G*) *MGLP¹*, -ta *S* ²⁴ e] ex *S, om. T* ²⁵ eius sinum (*sinum eius LPOT*) signum *XT*, eius signum *MGV* (*'sinu ad 'signū in marg. adscr. M'*), eius sinum *Bentl.* rei p. quod *X*, rei p. quam (*qua V*) rel., rem p. quam δ (*Bentl.*), Romae quod *Lips.* ²⁶ ad *G*, atque *T*

non sine admiratione contitus simillimum dixit puer,
de quo somniasset. quidam prius somnium Catuli aliter
exponunt, quasi Iuppiter compluribus praetextatis tu-
torem a se poscentibus unum ex eis demonstrasset,
5 ad quem omnia desideria sua referrent, eiusque oscu-
lum delibatum digitis ad os suum retulisset.

M. Cicero C. Caesarem in Capitolium prosecutus 9
somnium pristinae noctis familiaribus forte narrabat:
puerum facie liberali demissum e caelo catena aurea
10 ad fores Capitoli constitisse eique Iouem flagellum tra-
didisse; deinde repente Augusto uiso, quem ignotum
plerisque adhuc auunculus Caesar ad sacrificandum ac-
ciuerat, affirmauit ipsum esse, cuius imago secundum
quietem sibi obuersata sit.

15 Sumenti virilem togam tunica lati clavi resuta ex 10
utraque parte ad pedes decidit. fuerunt qui interpre-
tarentur, non aliud significare, quam ut is ordo cuius
insigne id esset quandoque ei subiceretur.

Apud Mundam Diuus Iulius castris locum capiens 11
20 cum siluam caederet, arborem palmae repartam conser-
uari ut omen uictoriae iussit; ex ea continuo enata
suboles adeo in paucis diebus adoleuit, ut non aequi-
peraret modo matricem, uerum et obtegeret frequenta-
retrunque columbarum nidis, quamuis id auium genus
25 duram et asperam frondem maxime uitet. illo et praecipue
ostento motum Caesarem ferunt, ne quem alium
sibi succedere quam sororis nepotem uellet.

In secessu Apolloniae Theogenis mathematici per 12
gulam comite Agrippa ascenderat; cum Agrippae, qui
30 prior consulebat, magna et paene incredibilia praedi-
cerentur, reticere ipse genitiram suam nec uelle edere
perseuerabat, metu ac pudore ne minor inueniretur.

⁹ demissa *MX* (*in M corr. ex demisso*), demisso *GV* e
om. *G* 14 obseruata *X'* 15 laticlavia *Graev.* resoluta
Halbertsma 17 significari *Steph.* 28 successu *M*, secessum
X per tegulam *X*

qua tamen post multas adhortationes uix et cunctanter edita exiliuit Theogenes adorauitque eum. tantam mox fiduciam fati Augustus habuit, ut thema suum uulgauerit nummumque argenteum nota sideris Capricorni, quo natus est, percusserit

5

95 Post necem Caesaris reuerso ab Apollonia et ingrediente eo urbem repente liquido ac puro sereno circulus ad speciem caelestis arcus orbem solis ambiit ac subinde Iuliae Caesaris filiae monumentum fulmine ictum est. primo autem consulatu et augurium capienti duodecim se uultures ut Romulo ostenderunt et immolanti omnium uictimarum iocinera replicata intrinsecus ab ima fibra paruerunt, nemine peritorum aliter coiectante quam laeta per haec et magna portendi.

96 Quin et bellorum omnium euentus ante praesensit. contractis ad Bononiam triumuirorum copiis aquila tentorio eius supersedens duos coruos hinc et inde infestantis afflixit et ad terram dedit, notante omni exercitu futuram quandoque inter collegas discordiam talem qualis secuta est, at<que> exitum praesagiente. <...> 20 Philippo<s> Thessalus quidam de futura uictoria nuntiauit auctore Diuo Caesare, cuius sibi species itinere auio occurisset.

2 Circa Perusiam sacrificio non litanti cum augeri hostias imperasset ac subita eruptione hostes omnem 25 rei diuinae apparatum abstulissent, constitit inter haruspices, quae periculosa et aduersa sacrificanti denuntiata essent, cuncta in ipsos recasura qui exta haberent; neque aliter euenit. pridie quam Siciliensem pugnam classe committeret, deambulanti in litore piscis e mari so exiliuit et ad pedes iacuit. apud Actium descendantis in aciem asellus cum asinario occurrit: homini Euty-

10 et] ei T (consulatus die Bentl.) 20 atque exitum Torr., at (ad G) exitum (exercitum V) Ω, et ex. Roth lacunam statuit Boot explens eunti (accidenti uel proficiscenti Büch.) et tum Philippo<s>, Philippis ed. Iunt. 1510, apud Philippos Salm. 24 litanti M², litati M¹G, litato X', litante T

chus, bestiae Nicon erat nomen; utriusque simulacrum aeneum uictor posuit in templo, in quod castrorum suorum locum uertit.

Mors quoque eius, de qua dehinc dicam, diuinitas- 97
 s que post mortem euidentissimis ostentis praecognita est. cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum saepius circumuolauit transgressaque in uicinam aedem super nomen Agrippae da primam litteram sedit; quo animaduerso uota, quae 10 in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare iussit: nam se, quanquam conscriptis paratisque iam tabulis, negauit suscepturum quae non esset soluturus. sub idem tempus ictu ful- 2 minis ex inscriptione statuae eius prima nominis littera 15 effluxit; responsum est, centum solos dies posthac uicturum, quem numerum C littera notaret, futurumque ut inter deos referretur, quod aesar, id est reliqua pars e Caesaris nomine, Etrusca lingua deus uocaretur.

Tiberium igitur in Illyricum dimissurus et Beneuen- 3
 20 tum usque prosecuturus, cum interpellatores aliis atque aliis causis in iure dicendo detinerent, exclamauit, quod et ipsum mox inter omina relatum est: non, si omnia morarentur, amplius se posthac Romae futurum; atque itinere incohato Asturam perrexit et inde 25 praeter consuetudinem de nocte ad occasionem aurae euectus causam ualitudinis contraxit ex profluuo alui. tunc Campaniae ora proximisque insulis circuitis Ca- 98
 prearum quoque secessui quadriduum impendit remississimo ad otium et ad omnem comitatem animo.

20 Forte Puteolanum sinum praeteruehenti uestores 2 nautaeque de naui Alexandrina, quae tantum quod appulerat, candidati coronatique et tura libantes fausta

4 hinc *P¹* (*Roth*), in *M* de ss. m. 1 15 affluxit *M*
 16 enotaret *M*, denot- *Büch.* 1 e om. *M¹S¹T*, a *G* 22 si
 omina *PT* 24 in itinere *MGV* 25 aurea aurē *M* 26 ex
 om. *T* 31 an naue? 32 thura *GXT*

omina et eximias laudes congesserant: per illum se uiuere, per illum nauigare, libertate atque fortunis per illum frui. qua re admodum exhilaratus quadragenos aureos comitibus diuisit iusque iurandum et cautionem exegit a singulis, non alio datam summam 5 quam in emptionem Alexandrinarum mercium absum-
3 pturos. sed et ceteros continuos dies inter uaria mu-
nuscula togas insuper ac pallia distribuit, lege pro-
posita ut Romani Graeco, Graeci Romano habitu et ser-
mone uterentur. spectauit assidue exercentes ephebos, 10
quorum aliqua adhuc copia ex uetere instituto Capreis
erat; isdem etiam epulum in conspectu suo praebuit
permissa, immo exacta iocandi licentia diripiendique
pomorum et obsoniorum rerumque <...> missilia. nullo
denique genere hilaritatis abstinuit.

4 Vicinam Capreis insulam Apragopolim appellabat
a desidia secedentium illuc e comitatu suo. sed ex di-
lectis unum, Masgaban nomine, quasi conditorem in-
sulae *κτίστην* uocare consueuerat. huius Masgabae ante
annum defuncti tumulum cum e triclinio animaduertisset 20
magna turba multisque luminibus frequentari, uersum
compositum ex tempore clare pronuntiauit:

κτίστον δὲ τύμφον εἰσօρῶ πυρούμενον.

conuersusque ad Thrasyl^lum Tiberi comitem contra
accubantem et ignarum rei interrogauit, cuiusnam poetae 25
putaret esse; quo haesitante subiecit alium:

δρῆς φάεσσι Μασγάβαν τιμάμενον;

ac de hoc quoque consuluit. cum ille nihil aliud re-
sponderet quam, cuiuscumque essent optimos esse,
5 cachinnum sustulit atque in iocos effusus est. mox 30

1 et *TP²T*, *om. rel.*, *inde* <*super*> f. o. eximias *Bentl.*, exi-
miasque *Polit.* 10 assidue et *GT* 14 missilium *X'*, <*si-*
miliū> missilia *Oud.*, <*omnium*> m. *C. F. W. Müller*, <*omne*
genus> m. *Polak* 17 ex] et ex *Bentl.* 19 consuerat *M²GLT*
26 putaret *T*, putarit (-tauerit *S*) *rel.* 28 ac de] adde *MQ*

Neapolim traiecit quanquam etiam tum infirmis intestinis morbo uariante; tamen et quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum perspectauit et cum Tiberio ad destinatum locum contendit sed in redeundo adgrauata ualitudine tandem Nolae succubuit reuocatumque ex itinere Tiberium diu secreto sermone detinuit neque post ulli maiori negotio animum accommodauit.

Supremo die identidem exquirens, an iam de se tu-⁹⁹
multus foris esset, petito speculo capillum sibi comi-
ac malas labantes corrigi praecepit et admissos amicos
percontatus, ecquid iis uideretur mi[ni]mum uitiae
commode transegisse, adiecit et clausulam:

ἐπεὶ δὲ πάνυ καὶ λῶς πέπαισται, δότε κρότον
καὶ πάντες ἡμᾶς μετὰ χαρᾶς προπέμψατε.

omnibus deinde dimissis, dum aduenientes ab urbe de Drusi filia aegra interrogat, repente in osculis Liuiae et in hac uoce defecit: Liuia, nostri coniugii memor uiue, ac uale! sortitus exitum facilem et qualem semper optauerat. nam fere quotiens audisset 2
cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi et suis εὐθανασίαν similem — hoc enim et uerbo uti solebat — precabatur. unum omnino ante efflatam animam signum alienatae mentis ostendit, quod subito pauefactus a quadraginta se iuuenibus abripi questus est. id quo-

1 post intestinis, non post uariante disting. *Modd.* 3 suo corr. ex sui *M* 10 et om. *MX'* 11 percunet- *X* hec- quid *M*, et quid rel. mimum *P²* (*Beroald.*) 12 et del. *Bentl.* 13 ΕΤCΙΔΕΤΙΔΧΟΙΚΑΩCTOTΙΔCΝΙΟΔΟΤΕΚΡΟΤΟΝ *M* et sim. rel., nisi quod initio ΕΤCΙ est in *GX'R*, ΕΤC in *PQ*, tum ΠΔΙCΝΙΟ in *VL*, ΠΔΙCΝΟΙΟ in *S*; trimetrum ss. effecit Büch., εἰ δὲ πᾶν ἔχει καλῶς τῷ παιγνίῳ δότε κρ. Turn., ἐπεὶ δ' ἔχει τέλος τὸ παιγνιον δ. κρ. Bentl., εἰ δέ τι ἔχοι καλῶς τὸ παιγνιον κρότον δότε Roth 14 ΚΔΠΙΔΑΝΤΕC (ΚΙΔΠΙ- *VLS*) Ω ὑμεῖς Erasm. προπέμψατε Bentl. et Roth, ΤΙΠΟΠΔΙΥΔΑΤΕ *M*, ΤΙΡΟΠΔΙΥΔΑΤΕ fere *GTP*, ΤΙΠΔΙΥΔΑΤΕ *VLS*, κτυπήσατε Erasm., ποπνύσατε Turn. 15 ad urbem Ω, corr. *L³S²ς* 16 interrogabat T 21 ΕΙΤΔΑΝΑCΙΔΑΝ *M*, ΕΥΤ- rel. 22 afflatam *M*

que magis praesagium quam mentis deminutio fuit,
siquidem totidem milites praetoriani extulerunt eum in
100 publicum. obiit in cubiculo eodem, quo pater Octauius,
a.14 p.C. duobus Sextis, Pompeio et Ap

uleio, cons. XIII. Kal.
Septemb. hora diei nona, septuagesimo et sexto aetatis 5
anno, diebus V et XXX minus.

2 Corpus decuriones municipiorum et coloniarum a Nola Bouillas usque deportarunt noctibus propter anni tempus, cum interdiu in basilica cuiusque oppidi uel in aedium sacrarum maxima reponeretur. a Bouillis 10 equester ordo suscepit urbique intulit atque in uestibulo domus conlocauit. senatus et in funere ornando et in memoria honoranda eo studio certatim progressus est, ut inter alia complura censuerint quidam, funus triumphali porta ducendum, praecedente Victoria quae 15 est in curia, canentibus neniam principum liberis utriusque sexus; alii, exequiarum die ponendos anulos aureos ferreosque sumendos; nonnulli, ossa legenda per sacerdos dotes summorum collegiorum. fuit et qui suaderet, appellationem mensis Augusti in Septembrem trans- 20 ferendam, quod hoc genitus Augustus, illo defunctus esset; alias, ut omne tempus a primo die natali ad exitum eius saeculum Augustum appellaretur et ita in fastos referretur. uerum adhibito honoribus modo bifariam laudatus est: pro aede Diui Iuli a Tiberio et 25 pro rostris ueteribus a Druso Tiberi filio, ac senatorum 4 umeris delatus in Campum crematusque. nec defuit uir praetorius, qui se effigiem cremati euntem in caelum uidisse iuraret. reliquias legerunt primores equestris ordinis tunicati et discincti pedibusque nudis ac 30 Mausoleo condiderunt. id opus inter Flaminiam uiam ripamque Tiberis sexto suo consulatu extruxerat circumiectasque siluas et ambulationes in usum populi iam tum publicarat.

1 dimin- *GXR* 10 inaedia (ine- *G*) *MG*, in aede *PQ*
13 studi *Polak* 22 natalis *GT*

Testamentum L. Planci C. Silio cons. III. Non. Aprili 101
 les, ante annum et quattuor menses quam decederet,^{a. 18 p. C.}
 factum ab eo ac duobus codicibus partim ipsius partim
 libertorum Polybi et Hilarionis manu scriptum depo-
 situmque apud se uirgines Vestales cum tribus signatis
 aequo uoluminibus protulerunt. quae omnia in senatu
 aperta atque recitata sunt. heredes instituit primos: 2
 Tiberium ex parte dimidia et sextante, Liuiam ex parte
 tertia, quos et ferre nomen suum iussit; secundos:
 10 Drusum Tiberi filium ex triente, ex partibus reliquis
 Germanicum liberosque eius tres sexus uirilis; tertio
 gradu propinquos amicosque compluris. legauit populo
 R. quadrungenties, tribubus tricies quinquies sestertium,
 praetorianis militibus singula milia nummorum,
 15 cohortibus urbanis quingenos, legionaris trecentos num-
 mos; quam summam repraesentari iussit, nam et con-
 fiscatam semper repositamque habuerat. reliqua legata 3
 uarie dedit perduxitque quaedam ad uicena sestertia,
 quibus soluendis annum diem finiit, excusata rei fami-
 20 liaris mediocritate nec plus peruenturum ad heredes
 suos quam milies et quingenties professus, quamuis
 uiginti proximis annis quaterdecies milies ex testa-
 mentis amicorum percepisset, quod paene omne cum
 duobus paternis patrimonii ceterisque hereditatibus in
 25 rem p. absumpsisset. Iulias filiam neptemque, si quid
 iis accidisset, uetus sepulcro suo inferri. tribus uolu- 4
 minibus, uno mandata de funere suo complexus est,
 altero indicem rerum a se gestarum, quem uellet incidi
 in aeneis tabulis, quae ante Mausoleum statuerentur,
 30 tertio breuiarium totius imperii, quantum militum sub
 signis ubique esset, quantum pecuniae in aerario et
 fiscis et uectigaliorum residuis. adiecit et libertorum
 seruorumque nomina, a quibus ratio exigi posset.

1 aprilis GXT 5 se om. V, sex 5 8 sextante T et in
 marg. V, sextam MGX' (cf. Tib. 23) 13 tribulibus Lips.
 18 perduxit G, produxitque II⁵ uicies sestertium Periz.
 26 De tribus T 31 esset IIRS²T, essent rel.
